ԵՐԵՍՈՒՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութեան ընդունվում է ամէն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են խրթանիշխի տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Այսօր երեքշաբթի
ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 6-ԻՆ
ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ
ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ
ԹԱՂՈՒՄԸ ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

Միաժամանակ տեղի կունենայ հոգեհանգիստ Թիֆլիսի Վանքի մայր եկեղեցում։
(կ. ե.) 2—2

Այսօր, երեքշաբթի, Վանքի մայր եկեղեցում
ՆՇԱՆԱԿՎԱԾ Է
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
Թաղման առիթով

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԻԿԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

—

Այսօր, Էջմիածնում, հողին է յանձնվում Խրիմեան Հայրիկի մարմինը։

Էջմիածնում խռնված բազմութիւնը թաղում է Խրիմեանին թէ իբրև իր վաղուց ճանաչված ժողովրդական Հայրիկի և թէ իբրև լուսաւորչական աթոռի վրա գահակալած կաթողիկոսի։

Կաթողիկոսի, իբրև Էջմիածնի ղեկավարի, իբրև հովուապետի թաղումը միշտ էլ կը գրաւէր շատերին դէպի Էջմիածին։ Կաթողիկոսի և Էջմիածնի հետ կապված հայ ժողովրդի հասարակական-քաղաքական յայտնի իրաւունքների կարևորութիւնը, կաթողիկոսի անձնաւորութեանը վերապահված որոշ դէպքերում ազգային ներկայացուցիչ լինելու պատմական կոչումը ստեղծել են Էջմիածնի կաթողիկոսի համար մի յատուկ բարձր դիրք, որը դեռ պահպանել է իր ոյժը և չէ կորցրել իր աչժմէութիւնը։

Բայց ներկայ դէպքում կաթողիկոսի անձնաւորութեան հետ կապված է նաև իրան Խրիմեանի գրական-հասարակական և քաղաքական անցեալ գործունէութիւնը, որը եղել է տասնիններորդ դարի հայկական կեանքում այնքան փայլուն և ոգևորիչ։

Նա մեռաւ խոր ծերութեան հասակում և, լինելով մեր օրերի գործող, նա միևնոյն ժամանակ առաջին գործողներից մէկն էր հայկական նոր կուլտուրական կեանքում, որը սկսվեց միայն տասնիններորդ դարում։ Խրիմեանը հայկական նոր պատմութեան առանցքներից մէկն էր, որի շուրջը պտտեցին կարևոր եղելութիւններ և հասարակական-քաղաքական գործողութիւններ։

Էջմիածնում հաւաքված ժողովրդական ներկայացուցիչները այսօր թաղում են մի պատմական անձնաւորութիւն։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Էջմիածին, 5 նոյեմբ. 8 ժ. 50 ր. առ.

Յարգված է այն միջնորդութիւնը, որ հանգուցեալ վեհ. կաթողիկոսն արել էր Փոխարքայի միջոցով պրեմիէր մինիստրի առաջ՝ հաստատելու համար ներկայ թւի մայիսին ընտրված Մասնաժողովը կայսրութեան հայերի շրջանում նուիրատուութիւններ հաւաքելու ի նպաստ Թիւրքաց Հայաստանի սովեալների։ Մասնաժողովը հաստատված է։ Թոյլտուութիւնը հետս կը բերեմ։

Կը կայանայ մասնաւոր խորհրդակցութիւն քննելու համար այն հարցը, թէ պէտք է միջնորդել, որ կաթողիկոսի ընտրութիւնը նշանակվի մայիսին և ընտրութիւնները գաղտնի քուէարկութեամբ լինեն։ Խօսում են երեք թեկնածուների մասին՝ Իզմիրլեան, Օրմանեան և Սսի կաթողիկոս Սահակ։

Առաքելեան

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

—

Էջմիածին, 5 նոյեմբ. 9 ժամ առաւ.

Առ այժմ հաւաքվել են 30 պատգամաւորներ։ Վաղը առաւօտ սպասվում են Փոխարքայի ներկայացուցիչը, պաշտօնական անձեր և դարձեալ 30 պատգամաւոր։ Պատգամաւորների ժողովի կողմից ընտրված մասնաժողովը, հոգևորականութեան ներկայացուցիչների հետ, մշակեց թաղման թափօրի կարգը և ձևը։ Վաղը առաւօտեան 9 ժամին, զանգահարութեամբ, վեհարանից դուրս կը գայ պատգամաւորների հանդիսաւոր գընացքը պսակներով՝ դէպի տաճարը, որտեղ արդէն շաբաթ օրվանից դըրված է կաթողիկոսի մարմինը հայրապետական զգեստաւորութեամբ՝ նիկէլէ դագաղի մէջ։ Մեսրոպ արքեպիսկոպոսը, որ Խրիմեանին կաթողիկոսական օծումը տուեց, կը կատարէ պատարագ և վերջին օծումը կը տայ, դամբանական ճառ արտասանելով։ Այնուհետև թաղման թափօրը եկեղեցուց դուրս կը գայ կաթողիկոսի մարմնով և եկեղեցու շուրջը պտտելով եօթը տեղ հոգեհանգիստ կը կատարէ և կը հանէ թաղման տեղը, որ պատրաստված է Ներսէս կաթողիկոսի շիրմի կողքին։

Թաղման ծիսակատարութիւնից յետոյ պատգամաւորները ճառեր կարտասանեն։ Ժամը 4-ին թաղումը կը վերջանայ և ճաշկերոյթ կը տրվի պաշտօնական անձերին և պատգամաւորներին, տեղապահի նախագահութեամբ։

Ժողովուրդը շարունակում է գալ։ Եղանակը վատ է։

Առաքելեան, Դանիէլեան

—

Թիֆլիսում բնակվող պարսկահպատակ հայերը նոյեմբերի 4-ի երեկոյեան ուղարկել են Էջմիածին՝ սինօդի անունով հետևեալ հեռագիրը.

Թիֆլիսում բնակվող պարսկահպատակ հայերը՝ արտայայտելով իրանց խոր ցաւակցութիւնը ի Տէր հանգուցեալ ամենայն հայոց պաշտելի պատրիարք-կաթողիկոս Մկրտիչ I-ի մահվան առիթով՝ ծնկաչոք համբուրում են մեծ Հայրիկի թաբմ աջերգմանը։

Խաչով Արզումանեանց, Հարութ Հարութեանց, Զօրաբ Խաչատրեանց, Մկրտիչ Աւագեանց, Յովսէփ Շահգալդեանց, Ղազար Ղազարեանց, Յովհաննէս Սայեաթեանց, Աստուր Աբրահամեանց, Եղիա Յակոբեանց, Ն. և Ա. Մուրադ-Խանեանց. (դրանց հետևում է 120 ստորագրութիւն)։

Միաժամանակ նոյն անձերը հեռագրել են Երևան՝ Կարապետ Արզումանեանցին հետևեալը.

Թիֆլիսում բնակվող պարսկահպատակ հայերը յանձնարարում և խընդրում են ձեզ իբրև պատգամաւոր իրանց կողմից ներկայ լինել մեծ և սիրելի հանգուցեալ Հայրիկի թաղմանը, իսկ պսակի փոխարէն նրա յիշատակը կը յարգվի որևէ բարենպատակ ձեռնարկութիւնով։

—

Թիֆլիսի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութիւնը, որոշելով որ իր կողմից ներկայ լինեն ս. Էջմիածնի սգահանդէսին երեք հոգի իր անդամուհիներից՝ տ. տ. Հայկանուշ Մարտիրոսեան, Հեղինէ Ալթունդիլեան և Երանուհի Յարութիւնեան, որոնք և պըսակ կը դնեն վեհափառ Հայրիկի դագաղի վրա, հետևեալ հեռագիրն է ուղարկել.

«Մեծ և անփոխարինելի կորստի առիթով յայտնում ենք մեր խորին վիշտն ու ցաւակցութիւնը»։

—

Հայկական ներկայացումը, որ պէտք է տեղի ունենար երէկ, երկուշաբթի, Թիֆլիսի Արտիստական ընկերութեան թատրոնում, վեհափառ կաթողիկոսի մահվան պատճառով յետաձգված է մինչև հինգշաբթի, նոյեմբերի 8-ը։

—

Կաթողիկոսի մահվան պատճառով, իբրև սուգի նշան, յետաձգված է Վերայի ժողովրդական լսարանում նշանակված հայկական ներկայացումը։

—

Ս. Յարութիւնեանին հեռագրում են՝
Մոսկվա, 3 նոյեմբերի, 4 ժ. 5 ր.

«Մոսկվայի հայ հասարակութիւնը խնդրում է ձեզ Բ. Մ. Դօլուխանեանի հետ ներկայ լինել վեհափառ կաթողիկոսի թաղման՝ իբրև ներկայացուցիչ»։

—

Հանգուցեալ կաթողիկոսի թաղման և յուղարկաւորութեան «Խաթաբալայի» կողմից պատգամաւոր լինելու է գիւղատնտես պ. Կոստանդին Մելիք-Շահնազարեանցը։

—

Այսօր լոյս կը տեսնի «Խաթաբալայի» համարը նուիրված ամբողջովին հայոց Հայրիկին։

—

Էջմիածին, վանքապատկան կալուածների կառավարիչ՝
Կոստանդին Մելիք-Շահնազարեանին,
պատճէնը սինօդին.

Աղբիւր-Տարազի խմբագրութիւնը ողբալով ամենայն հայոց մեծ մարդու Հայրիկի մահը, խնդրում է ձեզ խմբագրութեան կողմից ներկայացուցիչ լինել թաղման։

Ի դիմաց խմբագրութեան
Բժշկապետ Նաւասարդեան

—

Բաքւում հրատարակվող «Бак. Эхо.» լրագրի խմբագրութիւնը իր կողմից նշանակել է պատգամաւոր ներկայ լինելու վեհափառ կաթողիկոսի թաղմանը Էջմիածնում Արշակ Առաքելեանին. կիրակի օր Առաքելեանը, որ գտնվում էր Թիֆլիսում, ուղևորվեց դէպի Էջմիածին։

—

Շաբաթ, նոյեմբերի 2-ին, Թիֆլիսի մեշչանների ընկերութեան որոշմամբ կաթողիկոսի թաղմանը մասնակցելու համար յիշեալ ընկերութեան կողմից իբրև պատգամաւոր ուղարկվեց Մակար Չմշկեանը։ Միևնոյն ժամանակ պսակի արժէքը՝ 900 րուբլի ընկերութիւնն ուղարկել է Էջմիածնի ճեմարանին։

—

Շաբաթ, նոյեմբերի 3-ին, Թիֆլիսի ութերորդ քաղ. վաճառականները պատգամաւոր են ընտրել իրանց կողմից Յակովբ Փիրալեանին, կաթողիկոսի թաղմանը ներկայ լինելու համար՝ և վերջինիս յանձնարարել են հանգուցեալի դագաղի վրա պսակ դնելու։

—

Թիֆլիսից, նոյեմբերի 4-ին, Էջմիածին ուղարկված է հետևեալ հեռագիրը Թիֆլիսի առաջնորդ Գարեգին արքեպիսկոպոս Սաթունեանին։

Իմ աշակերտները, որոնք իրանց լումայով հիմք դրին Հայրիկի անուան ֆոնդին, միացած ինձ հետ՝ ողբում են անգուգական Հայրիկի մահը։ Բաբեմաղթում ենք, որ Սուրբ Հոգին ներշնչի հայ ժողովրդի բոլոր խաւերին և հոգևորականութեանը այն համերաշխութիւնը, որով միայն կարելի կը լինի Լուսաւորչի գահին տալ արժանաւոր յաջորդ։ Խնդրում ենք մեր վշտին և իղձերին թարգման հանդիսանալ սուրբ գերեզմանի վրա։

Յովսէփ քահ. Տէր-Պետրոսեան

—

Թիֆլիսի չքաւոր հայ երեխաներին օժանդակող «Լոյս» ընկերութեան վարչութիւնը դիմել է ճեմարանի ուսուցիչ Մ. Աբեղեանին խնդրելով վեհափառ Հայրիկի թաղման հանդէսին ներկայ լինել որպէս յիշեալ ընկերութեան ներկայացուցիչ-պատգամաւոր։

—

Թիֆլիսից նոյեմբերի 5-ին հեռագրում են Էջմիածին սինօդին.

Բանուորների և գրկվածների սրտակից բարեկամի և ժողովրդի Հայրիկի կորուստը լալիս ենք։

Տպարան «Тифлисскій Листокъ» լրագրի՝
Պալովեան, Տէր-Աբրահամեան, Քամալեան, Աղամօր, Մխիթարեան, Զուլվարեան, Горскій, Евензонъ, Шпакъ, Սահակեան, Յարութիւնեան, Կալատօզով, Սիմէօնեան, Давидовичъ, Վարդանեան, Զանկեան, Фріальковскій, Յովսէփեան, Սափարեան և Խումարեան։

—

Սարաջեվ և ընկ. «Ռեկտիֆիկատ» օղեգործարանի վարչութիւնը և ծառայողները երէկ երեկոյեան ուղարկել են Էջմիածին՝ սինօդի անունով հետևեալ հեռագիրը.

Յայտնում ենք մեր խորին վիշտը մեր թանկագին Հայրիկի կորստի առիթով՝ որպէս բանաստեղծի և հայ ժողովրդի պետի։

Նոյն գործարանի բանուորների կողմից նոյնպէս ուղարկվել է սինօդին հետևեալ հեռագիրը.

Յայտնում ենք մեր խոր ցաւակցութիւնը անփոխարինելի Հայրիկի մահվան առիթով, որը ներկայանում էր հայ ժողովրդի և բանուոր դասակարգի կարիքների արտայայտիչ։

—

Գանձակ, 2 նոյեմբերի

Լրագիրները գուժեցին Հայրիկի բոթաբեր մահվան լուրը։ Էջմիածնի դիւանատունը յաջորդ օրն էր բարեհաճել այդ մասին տեղեկացնել հոգևոր իշխանութեան։ Հոկտ. 30-ին և 31-ին հայ հասարակութիւնը փակեց իր խանութները և արհեստանոցները. տեղական դպրոցները դադարեցրին դասատուութիւնները և մասնակցում էին Հայրիկի համար կատարված հոգեհանգստեան մաղթանքներին։ Հոգեհանգստից յետոյ խօսեցին աւագ քահ. Թումանեան և սարկաւագ Գէորգեան։ Գանձակը վեհ. Հայրիկի թաղման ժամանակ կունենայ իր ներկայացուցիչները։ Մասնաւոր անհատներից շատերը մտադիր են գնալու Էջմիածին թաղման հանդէսին ներկայ լինելու։

Հոգեհանգստեան մաղթանքին հայոց եկեղեցում ներկայ էր նաև պարսից հիւպատոսը։

Սագան

—

Կարսից մեզ հեռագրում են նոյեմբ. 4-ին.

Կաթողիկոսի թաղմանը Կարսի կողմից ներկայ լինելու համար ներկայացուցիչներ են ընտրված՝ հայ ազգաբնակութեան կողմից՝ Ալէքսանդր Խանպապեանը, յոյն ազգաբնակութեան կողմից՝ Զամէնապուլօն և քաղաքային վարչութեան կողմից՝ ոստիկանապետ փոխ-գնդապետ Գրիգորովիչը, պատգամաւորներ՝ Տէր-Սաղաթելեան, Տէր-Մելիքսէդեկեան և Չերանով։

Ժողովի նախագահ՝ Տէր-Սաղաթելեան

—

Օրդուբաթ, 4 նոյեմբ. 9 ժամ 9 ր.

Խորին հոգեկան վշտով ընդունեցէք հայ ժողովրդի բազմաչարչար հովանաւորողի՝ մեր Հայրիկի մահը։ Կատարեցինք հոգեհանգիստ։

Մեղրիի ուսուցչական խումբ

—

Նոյեմբերի 4-ին Խարբինից ստացանք հետևեալ հեռագիրը.

Հեռաւոր-Արևելք նետված Խարբինի հայ գաղութը, վշտաբեկ եղած Նորին օծութիւն ամենայն հայոց պատրիարք-կաթողիկոս Մկրտիչ I-ի՝ ամենքից պաշտված Հայրիկի մահվան առիթով, խորը սգալով՝ միացնում է իր հեկեկանքները որբացած հայրենակիցների հեկեկանքներին, միաժամանակ իր արտակարգ ժողովում յանձնարարելով ինձ՝ արտայայտել խորը ցաւակցութիւն թափուր մնացած գահի առիթով։ Որոշված է իբրև սուգի նշան՝ թաղման օրը փակել բոլոր առևտրական հիմնարկութիւնները, հոգեհանգիստ կատարել, նոյնպէս և միանալ Հայրիկի յիշատակը յաւերժացնող հանգանակութիւններին։

Կատարելով իմ վրա դրված տխուր պարտականութիւնը, խնդրում եմ խմբագրութեանդ տեղեկացնել ինձ թաղման օրվայ մասին։

Հայ գաղութի նախագահ՝
Միքայէլ Կարախանեանց

Ծան. խմբ.—Անմիջապէս հաղորդված է խնդրած տեղեկութիւնը։

—

Բագու, 1 նոյեմբերի

Ինչպէս յայտնի է, կաթողիկոսը մեռաւ հոկտ. 29-ի առաւօտեան ժամը 8-ին։ Սակայն մենք բագուաբնակներս այդ կորստի լուրն իմացանք հոկտ. 30-ին, օրվայ ժամը 3—4-ին։

Իրաւ, ժամը 8-ին տեղի է ունեցել մահը։ Սինօդը, որքան էլ շփոթված դրութեան մէջ գտնվելիս լինէր, ոչ ուշ քան ժամը 10-ը պիտի հեռագրած լինէր թեմական առաջնորդներին։ Հեռագիրը կարող էր Շամախի հասած լինել 2 ժամից յետոյ, ուրեմն 12-ին։ Բայց որովհետև թեմ. առաջնորդը գտնվում է վերջին շաբաթներս Բագւում, կոնսիստորիան անմիջապէս հեռագիրը պիտի ուղղէր Բագու, որի ստացվելը մի ժամից աւելի տևել չէր կարող։ Այդպէս՝ Բագուի նման մի քաղաք, որ 60—70 հազար հայ բնակչութիւն ունի, կաթողիկոսի մահը իմանում է 30 ժամից յետոյ։

Եթէ տխուր լուրը յայտնի լինէր, անշուշտ հոգևոր դասն այդ օրը հրաւիրված չէր լինի խաչ ուտելու՝ ինչ-որ մի պարոնի տանը։

Մախլաս...

Երբ հայ հասարակութիւնը ցաւալի լուրն առաւ, անմիջապէս բոլոր հայերի խանութները կողպվեցին, կանգնեց բոլոր գծերի վրա ձիաքարշը, գործաթող արին բոլոր արհեստաւորները, և ահագին բազմութիւնը բռնեց եկեղեցու շուրջը գտնվող չորս փողոցները, Պարապետ հրապարակը և ամբողջ եկեղեցին։

Տեսարանը սրտաճմլիկ էր. հարուստ, աղքատ, մշակ, արհեստաւոր, միլիոնատէր՝ բոլորը խառն ի խուռն կանգնած խօսում էին օրվայ կորստի մասին։ Երևում էր, որ նրանց բոլորին էլ մի արտակարգ յուզում էր համակել։

Հետևեալ օրը, հոկտ. 31-ին, հայոց և պետական ուսումնարանների հայ աշակերտ-աշակերտուհիները արձակվեցին. պիտի արձակվեն և թաղման օրը, ամսիս 6-ին։

Այդ օրը հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ, որին ներկայ էր Բագուի ամբողջ հոգևոր դասը, Թուրք հոգևորականութիւնը՝ գլուխ ունենալով ղազիին, օրթօդօքս հոգևորականութեան ներկայացուցիչը, քաղաքապետը, ոստիկանապետը, քաղաքագլուխը՝ քաղ. վարչութեան հետ և այլ պաշտօնական մարդիկ, օտարերկրեայ հիւպատոսները և այլք։

Խօսեց առաջնորդը, ղազին և այլք։ Հոգեհանգիստը ժամը 1-ին վերջացել էր արդէն, բայց ամբոխը մինչև ժամը 3-ը չէր ցրվում եկեղեցու բակից և շրջակայքից։

Երեկոյեան ժողով տեղի ունեցաւ՝ Թաղմանը պատգամաւորութիւն ուղարկելու Էջմիածին։

Թ. Մէժլումեան

—

Ախալքաղ, 31 հոկտեմբերի

Երէկ կէս օրից յետոյ հեռագիրը գուժեց ամենայն հայոց կաթողիկոսի մահը։ Տեղիս հայ հասարակութիւնը, հէնց որ լսեց այդ կորստի մասին, ինքնաբերաբար փակեց իր վաճառատներն ու խանութները։ Արձակվեցին քաղաքիս ուսումնարանների հայ աշակերտ-աշակերտուհիները, և այսօր եկեղեցում հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ, որին ներկայ էր խուռն բազմութիւն։ Պատարագիչ քահանայ Աստվծեանը օրվայ յարմար քարոզ խօսեց։

Հոգեհանգստի սկզբից ներկայ էին տեղիս Թուրքերն ու պարսիկներն իրանց հոգևոր պետերի՝ ղազիի և փիշնամազի, ինչպէս և պարսից հիւպատոսի օգնական սէյիդ Բիգա-խանի առաջնորդութեամբ։ Ղազին հանգուցեալի մաղթանք կարդաց արաբերէն լեզուով և ապա Թուրքերէն լեզուով խօսքն ուղղեց հայերին՝ մխիթարելով մեզ մեր կորստի համար։

Նա իր քարոզում ակնարկեց հայ-Թուրքական համերաշխութեան մասին՝ մաղթելով երկու դրացի ազգերի միջև մշտական սէր և միաբանութիւն։ Միևնոյն իմաստով խօսեց և փիշնամազը, որից յետոյ պարսից հիւպատոսի օգնականը պաշտօնապէս յայտարարեց, որ ինքը եկել է պարսից կառավարութեան և հիւպատոսի կողմից ցաւ յայտնելու, որ հիւպատոսն իր հիւանդութեան պատճառով չը կարողացաւ գալ և յանձնարարեց իրան գալու. Նա շեշտեց այդ մեծ կորուստը, դրուատելով հայ ազգի արժանաւորութիւնը և կուլտուրական ժողովուրդ լինելը։ Ապա մի պարսիկ, Ախալքաղի պարսիկ հասարակութեան կողմից, խօսեց պարսկերէն շատ հակիրճ մի ճառ՝ պատմական ակնարկ գցելով մեր անցեալի վրա՝ Հայկից և Արամից սկսելով և շեշտելով, որ հայերն ունեցել են մի քանի հազար տարվայ փառաւոր անցեալ և շատ պատուով են կարողացել մինչև ներկայ դարին հասնել։ Ճառախօսն ապա շեշտեց ներկայ հանգուցեալ կաթողիկոսի արժանաւորութիւնները և յոյս յայտնեց, որ հայերն այսուհետև էլ խաղաղ կերպով կապրեն իրանց Թուրք և պարսիկ հարևանների հետ, որոնք և իրանք պարսիկներն ու Թուրքերը ձգտել են և ձգտում են, առանց ուշք դարձնելու չարամիտ մարդկանց խորհուրդներին։ Ներկայ եղող հասարակութիւնը վերջինիս բարեմաղթութիւններին միշտ «ամէն»-ով էր պատասխանում։

Հոգեհանգստի վերջանալուց յետոյ բոլորն էլ հեռացան, իսկ հոգաբարձութիւնը՝ ժողովրդին հրաւիրեց ուսումնարանի դահլիճը առաջարկելով խորհել Էջմիածին պատուիրակ ուղարկելու և պսակ դնելու մասին։ Ժողովականները միաձայն ընտրեցին Խուրշիդ Մնացականեանցին, յանձնելով նրան հէնց այդ ժողովում հաւաքված 300 ր. փողը, որից 200 ռուբլին յատկացվելու է ճանապարհի ծախսին, իսկ 100 ռուբլին Թողնվեց նրա տրամադրութեան տակ։ Եթէ պլըսակ դնողներ լինեն, մի պսակ էլ մեր պատուիրակը կը դնէ. իսկ եթէ ոչ՝ բարեգործական մի նպատակի կը յատկացնէ այդ 100 ր.։ Մնացականեանն այսօր և եթ ճանապարհվեց։ Իսկ Էջմիածնի սինօդին հասարակութիւնը հեռագրեց հետևեալը. «Ողբում ենք ծանր կորուստը, յանձին սիրեցեալ Հայրիկի, որը կրեց հայ ազգը։ Մեր կողմից ներկայացուցիչ է ընտրված Թաղման հանդէսին ներկայ գտնվելու Խուրշիդ Մնացականեանը։ Ախալքաղի հայ հասարակութիւն»։ Բացի այս բոլորից՝ որոշվեց և երկուշաբթի ու երեքշաբթի Թէ ուսումնարանները և Թէ կանտորներն ու խանութները փակել Թաղման առիթով։

Պ. Սարգսեան

—

Կիրակի, նոյեմբերի 4-ին, կայացաւ Թիֆլիսի վաճառականների արտակարգ ընդհանուր ժողով վաճառականների աւագ Ար. Ն. Միլլօվի նախագահութեամբ ամենայն հայոց վեհափառ կաթողիկոսի Թաղմանը ներկայ լինելու համար պատգամաւորներ ընտրելու նպատակով։ Վաճառականների աւագի առաջարկութեամբ՝ հանգուցեալի յիշատակը յարգեցին ժողովականները ոտքի կանգնելով։

Ընդհանուր ժողովը վաճառականների կողմից պատգամաւորներ ընտրեց Ար. Ն. Միլլօվին, Վ. Ծ. Եղիազարովին և Ս. Ղուլեանին և որոշեց՝ 1) կաթողիկոսի Թաղման օրը, նոյեմբերի 6-ին, փակել հայերի առևտրա-արդիւնաբերական հիմնարկութիւնները ի նշան վշտի և ներկայ լինել հոգեհանգստին Վանքի մայր եկեղեցում, 2) հանգուցեալի դագաղի վրա դնել արծաթէ պսակ, 3) ցանկութիւն համարել, որպէս զի վաճառականութեան հաշուում պահվող բոլոր առևտրական դպրոցները փակ լինեն այդ օրը և աշակերտներն այդ օրը ներկայ լինեն հոգեհանգստին, 4) հիմնել մէկական Թոշակներ Հայրիկի անունով՝ Էջմիածնի ճեմարանում, Թիֆլիսի առևտրական դպրոցում և վաճառականական ուսումնարանում։

—

Սուխում, 5 նոյեմբերի 3 ժամ 6 րոպէ.

Սուխումի հայ հասարակութիւնը խորին վշտով ողբում է խոշոր հասարակական գործիչի մեծ կորուստը՝ բոլոր հայերի անմոռանալի Հայրիկի, որը իր բազմամեայ, եռանդուն և աղատասէր գործունէութեամբ ձգտում էր իրագործել իր պաշտած բազմաչարչար հայ ժողովրդի մեծ գաղափարը։

Հոգաբարձութիւն

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ ԵՒ ՄԱՀԸ

II

Անցած Թղթակցութեանս մէջ ես արդէն համառօտ կերպով գրեցի հանգուցեալ կաթողիկոսի կեանքի վերջին րոպէների մասին։ Այժմ աւելորդ չեմ համարում նրան մի փոքր լրացնել ու ընդարձակել, մանաւանդ որ բաւականաչափ հետաքրքրական ու ուշագրաւ է։

Հայրիկը, ինչպէս վկայում են մօտ մարդիկ, վերջին ամիսներս աւհասարակ առանձնվում էր ամենքունից, սակաւախօս էր դարձել, միևնոյն ժամանակ յիշողութիւնը չափազանց Թուլացել էր։ Առանձին հիւանդութիւն չունէր, բայց ունէր սովորական ծերութեան ակարութիւն, որն ինքնարտինքեան վկայվում է միրոյիշեալ պակասութիւններով։ Միևնոյն ժամանակ նա չէր կարողանում տանել մութը, շարունակ Թէյ էր պահանջում, և երբ Թէյը բերում էին, չէր խմում, Թողնում, սառում էր, կամ հէնց որ սպասաւորը վերցնում տանում էր սառած Թէյը, կաթողիկոսն իսկոյն զանգ էր տալիս և նորից Թէյ պահանջում։ Եւ այդ երևոյթը կրկնվում էր յաճախ։ Այդպիսով, բոլորովին բնական ճանապարհով, նա մօտենում էր գերեզմանին։

Ձը նայելով դրան՝ Հայրիկը երբէք անկողին չէ մտել. նա չէր սիրում մահիճը. սովորական տախտի վրա բազմած ու բարձերին յենված կամ դահլիճում շրջագայելով նա անցկացրեց իր օրերը մինչև հոկտեմբերի 28-ը, երբ շնչառութիւնը սկսեց նրան նեղացնել և հարկ եղաւ հրաւիրել բժ. Տէր-Աւետիքեանին Երևանից։ Վերջինս գալուն պէս, վանական բժշկի հետ միասին, քննելով անհրաժեշտ է համարում անկողին մըտնել ու հանգիստ պառկել, որի համար կաթողիկոսը դժգոհութիւն է յայտնում։ Բայց և այնպէս նա անկողին է մտնում և նոյնիսկ սկսում է զրուցել բժ. Տէր-Աւետիքեանի հետ, հարցեր տալ եղանակի ու ճանապարհների մասին։ Յայտնում է ի միջի այլոց, որ յաջորդ օրը ինքը ուզում է Երևան գնալ։

Այնուհետև Տէր-Աւետիքեանը գնում է Երևան, որպէսզի յաջորդ օրը բերի իր հետ և ուրիշ բժիշկներ հայրապետի հիւանդութեան մասին խորհուրդ կազմելու նպատակով։

Բժշկի հեռանալուց յետոյ, կաթողիկոսը, կանչելով գլխաւորապետ Յուսիկ վարդապետին, բողոքում է, Թէ ինչո՞ւ հայոց հայրապետի դէմ ճնշումներ են գործ դնում, անկողնում պառկեցնում, մինչդեռ ինքը ուզում ազատ լինել։ Դիւանապետը, ի հարկէ, հանգստացնում է, բացատրելով որ բժշկի պահանջը իրաւացի է, որ ինքը պէտք է հանգստութիւն վայելի։

Հիւանդի մօտ մնում են հսկելու բժ. Տէր-Խաչատրեանցը, Սահակ վարդապետը, Վահան Խրիմեանը և շաթիր Յարութիւնը։

Երեկոյեան ժամի 9-ին վեհափառը ձուկ է պահանջում ուտելու, մի կտոր ուտում է, իսկ միւս կտորը սափրված է լինում բերնից հանել։ Այլևս չէ կարողանում ուտել։ Ծխախոտ է պահանջում, ծխում է։ Գիշերվայ ժամը 2-ին սենեակը բաւականին ցուրտ է լինում. բժիշկը, նկատելով որ հիւանդի ոտները սառում են, հրամայում է շաթիրին վառարանը վառել։ Երբ վերջինս գալիս է վառելու, կաթողիկոսը հրամայում է վառել վեհարանի բոլոր վառարանները և ապա գնալ հանգստանալու։ Ժամը 3-ին վեհափառը ծխախոտ է պահանջում. շաթիրը տալիս է ծխախոտը, բայց հայրապետի ձեռքերը դողում են, և չէ կարողանում ծխամորճի մէջ հագցնել։ Շաթիր Յարութիւնը հագցնում է և տալիս իրան, որը մի անգամ ծխում է և, երբ երկրորդ անգամ ուզում է ծխախոտը բերանը տանել, ձեռքը դողում է, չէ կարողանում բարձրացնել, տալիս է ծառային ծխելու և հրամայում է գնալ հանգստանալ։ Շաթիրը ննջարանից դուրս է գալիս դահլիճը և այնտեղ, կիսափակ դրան ետև, նստում։ Այդ ժամանակ քնած են եղել Թէ բժիշկը, Թէ Վահանը և Թէ Սահակ վարդապետը։

Շաթիրի պատմելով, երևի ինքն էլ ննջում էր, երբ ժամը 4-ին լսում է ինչ-որ բարձր խօսակցութիւն, վեր է կենում անկից, նայում է շուրջը և տեսնում, որ ամենքը քնած են, ուշադրութիւն է դարձնում և լսում է խօսակցութիւն ննջարանից։ Դա կաթողիկոսի ձայնն էր, որ դառանցանքի մէջ յիշում էր ինչ որ քրդերի անուններ. «Կողոպտում են մեր կալուածքը, յափշտակում»։ Մի ուրիշ անգամ նա յիշում է Նիկոլայ կայսրի անունը։

Շաթիրը ներս է մտնում ննջարանը, կաթողիկոսը դիմում է նրան. «Այդ դո՞ւն ես»։ Դրական պատասխան ստանալուց յետոյ, նորից շարունակում է՝ «Աղ քուրդը կը տանի, չը յափշտակի»։ Ապա սկսում է բարկանալ, բարձրաձայն կանչել...

Բայց շուտով լռում է և ապա դիմում նորից շաթիրին։

—Լոյսը չի՞ բացվում։

Այդ ժամանակ արդէն առաւօտեան ժամը 4-ից անց է եղել։

Շաթիրը պատասխանում է, որ արդէն լուսացել է, և մօտենում է վարագոյրը յետ քաշելու։

Կաթողիկոսը շուռ է գալիս դէպի պատուհանը և զուարթացած նայում է մի քանի րոպէ լոյսին, ապա դարձնելով երեսը հակառակ կողմը՝ մնում է այդ դրութեան մէջ մինչև մահվան րոպէն։

Այս վերջին տեղեկութիւնները շաթիրի պատմուածքն է, որը, սակայն, կաթողիկոսը արտասանած քրդի անունը չէ յիշում։ Եւ եթէ վերջին րոպէների մանրամասնութիւնը առասպելական է, ամենայն դէպս դա միայն շաթիր Յարութիւնի ստեղծագործութիւնն է։

Ինչ վերաբերում է կաթողիկոսի յիշողութեան Թուլութեան, այդ մասին բաւականին օրինակներ կան և կաշկանդում յիշել դրանցից գոնէ մի քանիսը, որոնք չափազանց բնորոշ են։

Լ. Դ.

—

Բացի ուղարկած հեռագիրներից, որոնք ստացված էին սինօդի անունով, 60-ից աւելի հեռագիրներ է ստացել և տեղապահ Գէորգ արքեպիսկոպոսը։

Դրանց մէջ ամենաաչքի ընկնողները հետևեալներն են.

1) Թիֆլիս, 29 հոկտեմբերի

Ես և կինս ամբողջ սրտով վշտակցում ենք Նորին սրբութեան մահվան մասին։

Կոմս Վօրօնցով-Դաշկով

—

2) Կ. Պօլիս, 30 հոկտեմբերի

Նորին սրբութիւն ամենայն հայոց կաթողիկոսի անակնկալ վախճանը խորին վըշտով համակում է մեզ։ Մատուցանում ենք մեր ցաւակցութիւնը սինօդին, ս. աթոռի միաբանութեանը և մաղթում ենք հանգիստ մեր եկեղեցու հօր և հովուապետի հոգուն։

Պատրիարք Օրմանեան

—

3) Երևան, 30 հոկտեմբերի

Այսօր վերադառնալով Երևան, իմացայ Նորին սրբութիւն պատրիարք Մկրտչի վշտալի մահը։ Խորին ցաւակցութիւնս եմ յայտնում հայոց եկեղեցուն հասած ծանր կորստի համար։

Նահանգապետ կոմս Տիզենհաուզեն

—

4) Երևան, 30 հոկտեմբերի

Այսօր պրոգիմնազիայում հոգեհանգիստ կատարվեց կաթողիկոսի մահվան համար։

Տեսչուհի Շչերբինինա

—

5) Ալէքսանդրապօլ, 30 հոկտեմբերի

Պաշտելի Հայրիկի մահվան լուրը խորապէս ցնցեց մեզ։ Միացնում ենք մեր խորին ցաւակցութիւնը ընդհանուր հայութեան վշտի հետ։

Բուդաղեան, Տէր-Մարտիրոսեան, Նիկողոսեան, Կիրակոսեան, Աբովեան, Բաբայեան, Մինասեան, Տէր-Գրիգորեան, Իսահակեան, Տէր-Սահակեան։

—

6) Ալէքսանդրապօլ 30 հոկտեմբերի

Ալէքսանդրապօլի Օլգինսկի կանանց գիմնազիայի աշակերտուհիները խորին կսկիծով իրանց անսահման վիշտն են յայտնում պաշտելի Հայրիկի, բազմաչարչար հայ ժողովրդի ուսուցիչ-մխիթարչի, մեծ ուսուցչի իսկական աշակերտի, հրապարակախօսի, ոգևորողի և հայ կնոջ էմանսիպացիայի պաշտպանի մահվան համար։ Հանգիստ մեծ մարդու աճիւնին։

Նախագահ՝ Սուխօվ

—

7) Մօսկվա, 30 հոկտեմբերի

Լազարեան ճեմարանը խորին ցաւակցութեամբ իմանալով սրբազան պատրիարքի մահվան մասին՝ պրօֆէսօրների, ուսուցիչների, ուսանողների և սաների ներկայութեամբ հոկտեմբերի 30-ին առաջին հոգեհանգիստը կատարեց մեր սաւադարձն պատուաւոր անդամի համար։

Դիրեկտոր

—

8) Կալկաթա, 31 հոկտեմբերի

Ցաւօք սրտի տեղեկացայ Նորին սրբութիւն կաթողիկոսի սգալի մահվան մասին։ Յայտնում եմ ամենախորին վշտակցութիւնս։

Պաշտօնակատար՝ Այվազեան արքեպ.

—

9) Իսպահան, 31 հոկտեմբերի

Խորին վշտով լսեցինք ամենայն հայոց կաթողիկոսի մահը։ Յայտնում ենք մեր ցաւակցութիւնը սուրբ Էջմիածնի պատկառելի միաբանութեանը։

Բագրատ վ. Վարդազարեան

Խորհրդարանի հոգաբարձութիւն

—

10) Բաթում, 1 նոյեմբերի

Բաթումի կաթօլիկ հայ համայնքը միացնելով իր խորին վիշտը համազգային վըշտին, անկեղծաբար ողբում է Գրիգորեան եկեղեցու բարձրամեծար ու պատկառելի պետի՝ անմոռանալի Հայրիկի մահը։

Համայնքի կողմից՝ Փօլոյեան,

Զաքարեան։

—

11) Երուսաղէմ, 31 հոկտեմբերի

Խորապէս վշտացած բօթաբեր լուրով, յայտնում եմ իմ ամենաանկեղծ ցաւակցութիւնը ս. սինօդի բոլոր անդամներին, մաղթելով աստուածային մխիթարութիւն։ Կարգադրել եմ, որ իմ հովւութեան ներքոյ եղած բոլոր եկեղեցիները հանդիսաւոր պատարագ մատուցանեն Նորին սրբութեան հոգու համար։

Պատրիարք հայոց՝ Յարութիւն

12) Բագու, 1 նոյեմբերի

Միացնելով իր վիշտը հայ ժողովրդի ընդհանուր վշտին՝ Նորին բարձր սրբազնութեան պատրիարք կաթողիկոսի կորստի պատճառով, Բագուի մուսուլմանական կրթական «Նէջատ» ընկերութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնն է յայտնում հայ ժողովրդին ի դէմս Ձերդ գերապատուութեան։

Ընկերութեան նախագահ՝

դօկտոր Աղայեվ

—

13) Ադանա, 31 հոկտեմբերի

Բօթաբեր հեռագիրը ստացայ։ Սահակ կաթողիկոսը ճանապարհորդում է։ Ընդունեցէք համազգային վշտակցութիւնս։

Ադանայի եպ. Մուշեղ

—

14) Սուչավա, 31 հոկտեմբերի

Աւստրիայի հայերի կողմից յայտնում ենք խորին ցաւակցութիւններս սիրեցեալ հայրիկի մահվան առիթով։

Վարդերես, Պոտնիօլ, Վեհունի վարդապետ, Պֆասուս, Կարապետ, Գաինա։

—

15) Վիէննա, 31 հոկտեմբերի

Խորապէս վշտացած այն կորուստով, որ վիճակված է ազգին և եկեղեցուն յանձին Նորին սրբութեան՝ հռչակաւոր և պատկառելի Խրիմեան կաթողիկոսի, խնդրում եմ Ձերդ սրբազնութեան ընդունել իմ անկեղծ ցաւակցութիւնը և յայտնել սինօդի գերապատիւ անդամներին։

Իշխ. Բօրիս Արղութինսկի-Երկայնաբազուկ

—

16) Կարապետ վարդապետ Տէր-Մկրտչեանը ստացել է հետևեալ հեռագիրը.

Ֆրէյբուրգ, (Շվէյցարիա)

1 նոյեմբերի

Էջմիածնի վանքին, եպիսկոպոսներին և ազգին ամենասրտագին վշտակցութիւնս՝ Նորին սրբութեան վախճանվելու առիթով։

Մաքս-պրինց Սաքսոնիայի

—

17) Թաւրիզ, 31 հոկտեմբերի

Ադրբէյջանի պատգամաւորական ժողովը խորին ցաւակցութիւն է յայտնում մեծ կորստի համար։ Չորս անդամներից բաղկացած յատուկ պատգամաւորութիւն կը ճանապարհվի հանդիսին ներկայ լինելու։

Գաբրիէլ Արծրունի, Նախագահ պատգամաւորական ժողովի։

—

18) Թաւրիզ, 2 նոյեմբերի

Ադրբէյջանի կանանց բարեգործական ընկերութիւնը իր կողմից պատգամաւոր է նշանակել Նորին սրբութեան Թաղմանը՝ հօրեղբօր Առաքել Աֆրիկեանին։

Նախագահուհի Մարիա Նազարբէգեան

—

19) Ռոստով-Դոնի վրա, 1 նոյեմբերի

Ռոստովի հայոց կանանց բարեգործական ընկերութիւնը խորապէս զգալով ազգի համար Թանկագին Հայրիկի ծանր կորուստը, միանում է ընդհանուր վշտին։ Պսակի փոխարէն զոհաբերում է 50 ռուբլի յօգուտ սովեալների։

—

20) Պետերբուրգ, 1 նոյեմբերի

Ընդունեցէք միաբանութեան հետ իմ ցաւակցութիւնը եկեղեցու որբանալու համար։

Սաղաթեան

—

Ստացված են ցաւակցական հեռագիրներ Անանիա, Յուսիկ և Ներսէս արքեպիսկոպոսներից, Աշոտ եպիսկոպոսից, Եղիշէ վ. Մուրադեանից և ուրիշ յաջորդներից, զանազան հասարակութիւններից, եկեղեցական և դպրոցական հոգաբարձուներից, ուսուցիչներից, քահանաներից, մի խումբ երիտասարդներից, Երևանի արական գիմնազիայի դիրեկտորի պաշտօնավար Պօկրօվսկուց, աշակերտների կողմից, Բագուի հայոց կուլտուրական միութիւնից ու Մարդասիրական ընկերութիւնից, Նովօչերկասսկի «Լոյս» ընկերութեան նախագահուհի Աւեթանդիլեանից, Նախիջևանի (Դոնի) հայ կանանց ընկերութիւնից, Ռուսաստանի հայաշատ Թէ նահանգական և Թէ գաւառական քաղաքներից, Նախիջևանի (Դոնի) և Գօրու քաղաքագլուխներից՝ ազգաբնակութեան անունից, և Կազանի հայ ուսանողութիւնից։

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

—

Էջմիածին, 2 նոյեմբերի

Նախորդ նամակումս ես հաղորդել էի, որ սինօդի անդամ Բարգէն վարդապետը վանական կառավարութեան քարտուղարի հետ գնաց ցուցակագրելու Հօփսիմէի վանքում գտնվող հայրապետական գոյքը։ Այժմ տեղական ժողովրդի մէջ այդ գոյքի մասին հետևեալ լուրերն են պտտում։

Ահա Թէ ինչ են խօսում.

Հոկտեմբերի 29-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին, հէնց որ մայր տաճարի զանգակները 3 անգամ տխուր ղօղանջիւնով գուժում են հայրապետի մահը և սկսում են փակվել Վաղարշապատի խանութները հայոց, մի քանի մարդիկ Հօփսիմէի վանքից դուրս են տանում դահլիճի կահաւորութիւնները՝ բաղկաթոռներ, աթոռներ, խալիչաներ, փալասներ, անկողիններ։ Տալիս են նոյնիսկ տանողների անունները։ Սակայն սինօդը, Բարգէն վարդապետի և վանական քարտուղարի վկայութեան վրա հիմնվելով, որոնց լաւ յայտնի է կահկարասիները, միանգամայն մտացածին է համարում այդ լուրերը։ Ցուցակագրութիւնը պարզել է, որ տարված չեն հայրապետական և վանքի իրերից։

Ի հարկէ վանական իշխանութիւնը պարտաւոր է մանրամասնօրէն ստուգել այդ լուրերի ճշտութիւնը և ըստ այնմ փարատել տեղծված կասկածները։ Ցաւալի է միայն, որ 3 օրից յետոյ է ցուցակագրվում գոյքը և առիթ է տալիս բամբասանքների։

*

Հեռագրով հաղորդել էի, որ Հայրիկի գերեզմանը որոշել էին փորել Մակար կաթողիկոսի կողքին։

Նոյեմբերի 1-ին, առաւօտեան, վանական կառավարութեան նախագահ Ղևոնդ եպիսկոպոսը համաձայն տեղակալ Գէորգ արքեպիսկոպոսից նախորդ օրն և նոյնիսկ նոյեմբերի 1-ի առաւօտեան ստացած հրահանգի՝ կատարում է գերեզմանը փորելու կարգը և կարգադրում է փորել։

Դեռ նոր սկսել էին փորել, երբ մի 15—20 հոգի գաղթականներ հաւաքվեցին և արգելեցին այդտեղ փորել։ Ոմանք ասում էին, որ Թոյլ չեն տայ Մակարի կողքին Թաղել, ոմանք, Թէ այդ տեղը ոտնատակ է, կը կոխոտեն, ոմանք էլ ասում էին, որ նա շինել է տալ տաճարի հարաւային կողմի վանդակապատ մատուռը իբրև դամբարան իր համար, այնտեղ էլ պէտք է Թաղվի, և ուրիշ տեղ Թոյլ չեն տայ Թաղել։

Առողներ էլ կային՝ Թէ, եթէ չէք ուզում այնտեղ Թաղել, տուէք մեր սիրելի մեռելը, մենք կը տանենք Վարագայ վանքում կը Թաղենք։

Դալուկ, ցնցոտիապատ այդ խառնիճաղանճ խմբակի միջից լսվում էր երբեմն. «Նա ամբողջ ժամանակը գաղթականների մասին էր մտածում և այժմ, երբ նա արդէն մեռած է, մենք պիտի մտածենք նրա մասին. պահանջենք, որ իր ցանկութիւնը, իր կտակը կատարվի»։

Եւ մինչև այսօր էլ նրանք չեն Թողնում գերեզմանը փորել Մակարի մօտ։

Վանական իշխանութիւնը տատանողութեան մէջ է ընկել, չէ կարողանում որևէ քայլ անել։

Հանգուցեալ կաթողիկոսը քանիցս խոստովանել է, որ սխալվել է շինելով այդ մատուռը։ Եւ ով գիտէ՝ գուցէ մի ուրիշ կաթողիկոս աւելորդ գտնելով կը քանդէ այդ մատուռը։

Մահից յետոյ Ղևոնդ եպիսկոպոսը, իբրև միաբան վանքի, ի նկատի առնելով որ հանգուցեալը սիրում էր Հօփսիմէի վանքը և այնտեղի վրա էլ ինքը բաւականին ծախսեր էր անում, մանաւանդ որ մտադրութիւն կայ արձան կանգնեցնելու նրա շիրմի վրա, առաջարկում է սինօդի անդամներին տանել այնտեղ և Թաղել եկեղեցու հարաւային դրանը։ Բայց, որովհետև հայրապետները Թաղված են մայր տաճարի դրան առաջ և եթէ նրան տանէին Հօփսիմէ՝ կը խօսէին Թէ հեռացնում են մայր տաճարից, չէ յարգվում այդ առաջարկը և որոշվում է Թաղել Մակար կաթողիկոսի կողքին։

Այդ է իրողութիւնը։

Բայց իրողութիւնը գաղթականների աչքում ուրիշ կերպ է Թւում։ Վշտից բորբոքված նրանց երևակայութեան մէջ այդ կարգադրութիւնը բացատրվում է որպէս արգիւնք արհամարհանքի ու անպատուութեան դէպի պատկառելի Հայրիկը։

Առ այժմ յայտնի չէ, Թէ ինչով կը վերջանայ նրանց միջամտութիւնը։ Հաւանօրէն կը Թաղեն Ներսէս կաթողիկոսի կողքին։

*

Տեղիս գաւառապետ Լեմմերմանը, Նորին վեհափառութեան մահվան լուրը ստանալով, մի գրութեամբ դիմում է սինօդին՝ Թէ, արդեօք, սինօդը յարմար չի՞ համարի, որ ինքը պահապաններ նշանակի վեհարանի վրա, որպէսզի հայրապետական գոյքն ու գործերը պահպանվեն։ Սինօդը պատասխանում է նրան, որ ինքը ոչ մի կարիք չէ զգում պահապանների, ուստի և համարում է այդ բանը աւելորդ։ Այնուամենայնիւ էլի երկու օր պահապաններ նշանակվում են, իսկ յետոյ արդէն, ինչպէս հաղորդել եմ, վերցնում են։

Գաւառապետը, գաւառական բժշկի հետ միասին, ուզում է արձանագրութիւն կազմել կաթողիկոսի մահվան մասին։ Բայց սինօդը բացատրում է նրան, որ այդ իրաւունքը վերաբերում է միայն սինօդին և

արձանագրութիւն այլ եւս չէ կազմվում, իսկ բժիշկը մտնում է, նայում և դուրս գալիս։

*

Վանական կառավարութիւնը պատրաստութիւններ է տեսնում հիւրերի ընդունելութեան համար։ Ամբողջ հիւրանոցը կարգի է բերվում այդ նպատակով։ Հին ճաշարանը վերաբացվում է։ Հիւրերի համար տեղեր են պատրաստվում հիւրատանը և հոգևորականների սենեակներում։ Կոմս Տիզենհաուզենի համար տեղ յատկացվում է վեհարանում, իսկ Լազարևի համար՝ ճեմարանում։ Շատ հիւրեր են սպասվում։

Այսօր ժամը 12-ին Էջմիածին եկան Վաղարշապատի շրջակայքի՝ Քեօլանլուի թիւրք հասարակութեան կողմից 15 մոլլաներ, ցաւակցութիւն յայտնեցին միաբանութեանը և հոգոց ասացին վեհարանի այն դահլիճում, որտեղ դրված է Կաթողիկոսի մարմինը։ Ապա շնորհակալութիւն յայտնելով հեռացան։

Երևանի թուրք հասարակութիւնը ևս հանդիսաւոր կերպով հոգեհանգիստ է կատարել։

*

Անցած թղթակցութեանս մէջ հաղորդել էի, որ արձանագործ Ս. Մերկուրօվը եկել է վերցնելու կաթողիկոսի գիպսը։ Այժմ կարող եմ հաղորդել, որ գիպսը արդէն պատրաստ է և չափազանց աջող է դուրս եկել։

Լ. Գ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՓՈԽՎԱԾ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

I

Պետական Դուման գումարվելով՝ Ռուսաստանի ամբողջ ժողովրդի, կարելի է ասել՝ նոյնիսկ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի ուշադրութիւնը նորից կենտրոնանում է Դումայի վրա։ Բայց ո՜րպիսի մեծ տարբերութիւն ժողովրդի ու հասարակութեան տրամադրութիւնների մէջ առաջին ու երկրորդ Դումաների և այս երրորդի գումարման ժամանակ։ Մինչ առաջին ու երկրորդ Դումաների գումարման օրերին իւրաքանչիւր քաղաքացու սիրտը թրթռում էր անհուն վառ յոյսերով ու սպասելիքներով, այսօր միմիայն «Թամաշաչիի» պարզ հետաքրքրութեամբ է ժողովուրդը հետևում Դումայի գործունէութեանը։ Ժողովրդի տրամադրութիւնը խիստ սկեպտիկ է. նա ոչինչ չէ սպասում այս Դումայից և չէ էլ կարող սպասել, քանի որ նախկին Դումաների օրինակներով միանգամայն համոզվեց, որ շատ սխալ էին իր արած այն հաշիւները, թէ բիւրոկրատիան արդէն վերջնական պարտութիւն է կրել և թէ նա միանգամայն զինաթափ պիտի լինի ժողովրդային ներկայացուցիչների առաջ, թողնելով սրանց անարգել կերպով մշակելու և կեանքի մէջ անցկացնելու այն բոլոր ազատագրական սկզբունքները, որոնք, ըստ երեւոյթին անդարձ կերպով, արձանագրված էին 1905 թ. հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստում։

Բիւրոկրատիան պարտված չէր։ Նա փոքրիկ ճաւալոնացիներից կրած մեծ հարուածների ազդեցութեան տակ մի առ ժամանակ իր հաւասարակշռութիւնը կորցրեց և կարծեց, թէ ինքը վերջնականապէս կորած է արդէն։ Սակայն, ինչպէս որ ժողովուրդն ու, մանաւանդ, նրա ազատագրական շարժումները ղեկավարող կուսակցութիւններն էին սխալվել իրանց արած հաշիւների մէջ, ենթադրելով թէ տարերային շարժումները կարող են կարճ ժամանակի ընթացքում գիտակցական մեծ շարժումների փոխվել, այնպէս էլ բիւրոկրատիան էլ սխալվել, ենթադրելով թէ այլեւս ամէն բան իր համար կորած է։

Դրա հետևանքը, ի հարկէ, կարող էր միմիայն այն սոսկալի հիասթափութիւնը լինել, որ մենք այսօր տեսնում ենք Ռուսաստանի ամբողջ ժողովրդի մէջ։ Հէնց այդ խոր հիասթափութեան արդիւնքն է այն սկեպտիկ տրամադրութիւնը, որ այսօր նկատվում է ժողովրդի ու հասարակութեան մէջ, և որը «Թամաշաչիների» պարզ հետաքրքրութիւնից այն կողմը չէ անցնում։

Հիմա Դումա գնացած պատգամաւորների տրամադրութիւնն էլ բոլորովին այն չէ, ինչ որ նախկին Դումաների օրով։ Այլեւս չեն լսվում այն մեծ լօզունգները, որ թընդում էին Տաւրիկեան պալատի պարիսպների մէջ ու վառ յոյսերով լցնում իրանց ընտրող ժողովրդի սրտերը։ Ձախակողմեան պատգամաւորների միակ լօզունգն ու մտասեւեռութեան առարկան այժմ այն է միայն, թէ պէտք է ամէն հնարք գործ դնել, որպէսզի չը խախտվի ու պահպանվի ներկայացուցչական սիստեմի սկզբունքը։ Թէև պատմութեան անիւը յետ դարձնելը միանգամայն անհնարին ու անհաւատալի մի գործ է, բայց, աչքի առաջ ունենալով աջակողմեանների բոլորովին անսպասելի մեծ թիւը այս 3-րդ Պետական Դումայում և այն հանգամանքը, որ բիւրոկրատական բարձր շրջանները, եգիպտոսից դուրս եկած ու շարունակ այդ երկրի սոխ ու սխտորը յիշող իսրայէլացիների նման, խիստ մեծ ախորժակ ունեն հին րէժիմին վերադառնալու,—միշտ կարելի է զանազան ձախորդ անակնկալներ սպասել։ Ճիշտ է, այդ անակնկալները, ինչպիսին է օրինակ՝ ներկայացուցչական սիստեմի սկզբունքը մի հարուածով վերացնելը և հին րէժիմին վերադառնալը, երբեք չեն կարող երկարատև լինել և կարճ ժամանակից յետոյ, գուցէ շատ աւելի մեծ թափով, Ռուսաստանի ազատագրական հոսանքը նորից իր ընթացքի մէջ կը մտնի, բայց և այնպէս ոչ ոքի համար ցանկալի չէ, որ, թէկուզ շատ կարճ ժամանակով, այդ հոսանքը կանգ առնի կամ մանաւանդ յետադարձ ընթացք ստանայ։

II

Այն, որ աջակողմեանները շատ լուրջ կերպով են մտածում Ռուսաստանի պատմութեան անիւը յետ դարձնելու մասին, և թէ ինչ եղանակով են նրանք մտածում այդ անել, կարելի է գտնել այն խօսակցութիւնից, որ վերջերս ունեցել է երկրորդ Դումայում կլօունի դեր կատարող, իսկ երրորդում աջակողմեանների լիդերը համարվող Պուրիշկեվիչը «Слово» թերթի աշխատակցի հետ։

«Այո, մենք պիտի աշխատենք,—ասել է նա,—մենք բոլորովին չենք էլ կասկածում, որ նոր Պետական Դուման ընդունակ կը լինի աշխատելու, որովհետև մենք այնտեղ շատերս կը լինենք և մենք բոլորս էլ բաւականին լաւ ենք կապված միմեանց հետ։ Միակ արգելքը կադետների ու հոկտեմբերեանների միջև կազմվելիք բլօկի հնարաւորութիւնն է։ Եթէ այդ բլօկը իրագործվի՝ այն ժամանակ ղեկավարող դերը Կապուստինի ու Մակլակովի նման պարոններին կը պատկանի։ Սակայն անձնապէս ես չեմ կարծում, թէ այդպիսի համաձայնութիւն հնարաւոր լինի, որովհետև հոկտեմբերեանները, բացի ձախ թևից, ունեն և աջ թև, որը չի ցանկանայ կադետների հետ համաձայնութեան գալ։ Ամենաշատը՝ կադետները կարող են իրանց կողմը գրաւել մի տասներորդ մասը բոլոր հոկտեմբերեանների, իսկ մնացածները մեր ետևից կը գան։ Մեր ծրագիրը նոյնն է մնում. ոչ մի զիջում դէպի ձախ մենք չենք անի։

«Ընդհանրապէս պարոնայք կարմիրները այժմեան Դումայում իրանց շատ վատ պիտի զգան։ Մենք նրանց թոյլ չենք տայ խօսք անգամ արտասանել, իսկ ինչ վերաբերում է կադետներին, մենք նրանց, երևի, թոյլ կը տանք, որ ամբիոնի վրայից մի քիչ հռետորութիւն անեն, իսկ մասնաժողովների մէջ երբեք չենք թողնի, որ իրանց կարմիր եռանդը զարգացնեն»։

Ապա խօսելով այն մասին, որ իրանք ոչ միայն մտադիր չեն Դումայում հարց բարձրացնել զինուորական ու խստացրած դրութիւնները, մահվան պատիժը վերացնելու մասին, այլ և խիստ կողմնակից են այդ դրութիւններին, Պուրիշկեվիչը վերջացրել է իր խօսակցութիւնը հետևեալ խիստ բնորոշ խօսքերով.

«Սակայն մի մտածէք, թէ, ասելով որ ներկայ Դուման ընդունակ կը լինի աշխատելու, ես ակնարկում եմ այն մասին, թէ սահմանադրական կարգերը ամուր հիմքերի վրա կը դրվեն մեր երկրում։ Բոլորովին ոչ։ Ամենից առաջ մենք չենք ընդունում, որ Պետական Դուման պետք է օրենսդրական իշխանութիւն ունենայ, եւ մենք պիտի ամեն կերպ աշխատենք, որ նոր Դուման միմիայն խորհրդակցական նշանակութիւն ունենայ, որովհետև մենք բոլոր աջակողմեաններս Դումա ենք գնում ոչ թէ օրենքներ հրատարակելու համար, այլ նրա համար միայն, որպեսզի արդի ծանր ժամանակներում օգնենք մեր Կայսրին։ Կօգնենք նրան եւ կը ցրվենք»։

Մի այլ ժամանակ այս ու սրա նման խօսակցութիւնները, անշուշտ, կարելի էր խելագարի զառանցանքների տեղ ընդունել միայն և ոչ մի նշանակութիւն չը տալ։ Բայց ներկայումս, շնորհիւ տիրող հանգամանքների ու ստեղծված մթնոլորտի, մարդ ստիպված է շատ լուրջ ուշադրութիւն դարձնել նոյնիսկ Պուրիշկեվիչի բերանով արտայայտված տառապանքների վրա ու վախ զգալ, թէ մի գուցէ այդ յետադիմական ցնորքները, թէկուզ շատ կարճ ժամանակով, իրականութիւն ստանան։

III

Ճիշտ է, այո, կար ժամանակ, և այդ շատ հեռու չէ, երբ Ռուսաստանում գէթ խորհրդակցական ձայնով մի ներկայացուցչական ժողով ունենալը ահագին՝ առաջադիմական քայլ էր համարվում։ Եւ, եթէ չեն մոռացել ընթերցողները, այդպիսի մի խորհրդակցական մարմին ստեղծելու առաջարկը Կայսրին առաջին անգամ Սվեատոպօլկ-Միրսկու «գարնան» օրերին արեցին հէնց այն զեմցիները, որոնք, խիստ արագութեամբ միմեանց յաջորդող պատմական դէպքերի շնորհով, դուրս էին նետված քաղաքական ասպարէզից, իսկ այսօր, կառավարութեան ջանքերի ու ձեռք առած բոլոր միջոցների շնորհիւ, քաղաքական իրերի դրութեան տէրն են հանդիսանում և Պուրիշկեվիչի բերանով ձգտումն են ցոյց տալիս նորից իրանց հին ծրագրին վերադառնալ։ Բայց այն, ինչ ընդամենը 2—3 տարի առաջ մի բաղձալի առաջադիմութիւն էր համարվում, այսօր մի կատարեալ աղէտ կարող է լինել, որից ազատվելը չափազանց սուղ կը նստի թէ ժողովրդին և թէ մանաւանդ հէնց այդ ծրագրի հեղինակ կալուածատէր զեմցիներին ու նրանց աջակից բիւրոկրատիային։

Աջակողմեանների խիստ մեծ թւով Պետական Դումա անցնելը և նրանց յանդուգն դէպի յետ նահանջելու ձգտումները, ինչպէս երևում է, սկսել են անհանգստացնել ու մտատանջութիւն պատճառել նաև հոկտեմբերեաններին, այն հոկտեմբերեաններին, որոնք միշտ խրախուսանքով վերաբերվեցին կառավարութեան այն բոլոր բռնազբօսիկ միջոցներին, որոնցով սա քայլ առ քայլ ընտրողական իրաւունքից զրկեց համարեա թէ բոլոր դեմօկրատական տարրերին, և որոնք ընտրութիւնների ժամանակ ամէն կերպ նպաստեցին աջակողմեաններին մեծ քանակով Դումա անցնելու, առանց մի վայրկեան մտածելու, որ այդ աջակողմեանները կարող են վերջ ի վերջոյ մի կատարեալ պատուհաս դառնալ։

Իսկ այժմ, երբ ամէն ինչ արդէն վերջացած է, նրանք յանկարծ, քնից արթնածների նման, սկսել են նոյնպէս վախ զգալ, թէ մի գուցէ այս երրորդ Պետական Դումայում վերացվի ընտրողական սիստեմի սկզբունքը։ Եւ նրանք իրանց օրգան «Голосъ Москвы» թերթի միջոցով վերջին օրերս սկսել են ձախակողմեաններին մեղադրել, թէ սրանք, անվստահութիւն յայտնելով ներկայ Դումային, «վարկաբեկ են անում ներկայացուցչութեան սկզբունքը»։

Հոկտեմբերեանների այդ անմիտ ու անհիմն մեղադրանքը ձախակողմեանների հասցէին այն մխիթարական կողմը ունի միայն, որ դա ցոյց է տալիս, թէ դրանք էլ չեն ցանկանում ներկայացուցչական սիստեմի սկզբունքը խախտված ու վերացված տեսնել։ Թէ որ աստիճան նրանք անկեղծ են իրանց ցոյց տուած մտատանջութեան մէջ, այդ մասին առայժմ դժուար է ասել։ Այդ կերևայ ու շատ շուտով կը պարզվի նրանց Դումայում ունեցած գործունէութեան հէնց առաջին քայլերից, որ շատ հեռու չեն։ «Թամաշաչի» ժողովուրդը հետաքրքիր ուշադրութեամբ հետևում է այդ ազնուացեղերի իւրաքանչիւր քայլին։

Խ.-Աղասա

ՄԻՆԻՍՏՐԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԵՏԸ ԵՒ ԴՈՒՄԱՆ

Պատգամաւորական ընտրութիւնները պարզելով երրորդ Դումայի կազմը վերջնական ձևով՝ պարզեց միևնոյն ժամանակ և այն ծրագիրը, որով պէտք է ներկայանայ ներկայ կառավարութիւնը Պետական Դումային։ Կաբինետի անդամների մէջ այժմ այն կարծիքն է տիրում, որ ներկայ կաբինետը միայն կոչված է աշխատելու երրորդ Դումայի հետ միասին, որը ստեղծված է պրեմիեր-մինիստր Ստոլիպինի ղեկավարութեամբ ու ծրագրով։ Կարող է պատահել, որ կաբինետի մէջ մասնաւոր փոփոխութիւններ տեղի ունենան, սակայն այդ կը լինի միայն պատահական դէպքերում։ Կաբինետը այժմվանից արդէն պատրաստվում է երրորդ Դումայի միջոցով իրագործելու մի շարք օրէնսդրական ծրագիրներ, որոնք կազմված են եղել ներկայ կաբինետի օրով։ Բիւջետից բացի, որը պէտք է բոլորովին պատրաստ լինի նոյեմբերի 1-ին, կառավարութիւնը երրորդ Դումային կը ներկայացնի երկրորդ Դումային առաջարկված, բայց առանց քննվելու մնացած, բոլոր օրինագծերը, որոնց նա բաժանել է երեք մասի՝ 1) այնպիսիները, որոնք համապատասխանում են ժամանակի հասունացած պահանջներին, 2) այնպիսիները, որոնց պահանջը թելադրում են քաղաքական և հասարակական կեանքի փոխված պայմանները, և 3) հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստով շնորհված բարենորոգումները իրագործելու համար խոստացված անհրաժեշտ օրինագծերը։ Դրանցից բացի կառավարութիւնը մտադիր չէ ուրիշ անյետաձգելի և անհրաժեշտ օրինագծեր առաջարկել, այլ ամբողջովին կը վերապահի դրա նախաձեռնութիւնը Դումային։ Այնուամենայնիւ նա առանձին ուշադրութիւն կը դարձնի, որպէսզի շուտով քննվեն գիւղացիութեան դրութիւնը բարելաւելու համար անհրաժեշտ օրինագծերը։ Կաբինետը այն կարծիքն ունի, որ ռուս գիւղացիութեանը բոլորովին օտար են յեղափոխական գաղափարները, ուստի խոհեմ և հոգատար միջոցներով կարելի է դուրս կորզել ռուսական գիւղը այն տարրերից, որոնք տարրալուծում են ժամանակակից գիւղը, օգուտ քաղելով ռուսաց գիւղացիութեան ծանր կարիքներից և բաւարարութիւն չը ստացած շահերից։ Ագրարական քաղաքականութիւնը նա կը պահպանի նոյնը, ինչ որ առաջ էր, որովհետև միանգամայն համապատասխանում է գիւղացիութեան շահերին և կարիքներին։ Այդ պատճառով կաբինետը ամէն ջանք գործ կը դնէ, որպէսզի գիւղացիութեանը վերաբերող օրինագծերը քննվեն առաջին հերթում, և իր այդ քայլերը նա առաջ կը տանէ առանց կանգ առնելու, մինչև որ նա բոլորովին կը վերացնէ այն աննպաստ պայմանները, որոնք, դարերից ի վեր պահպանողական և միապետական, գիւղացիութիւնից բարեբեր հող են պատրաստում զանազան յեղափոխական և անիշխանական ձգտումների համար։ Միևնոյն ժամանակ կաբինետը մշակում է մի շարք ծրագիրներ երկրի կուլտուրական ույժերը բարձրացնելու համար, որի նկատմամբ այժմ բաւականաչափ պայմաններ են ստեղծվել, բայց որովհետև դրա համար մեծ ծախքեր են պահանջում բիւջետից, ուստի ծրագրի այդ մասը նա կիրագործէ այն չափով, որ չափով այդ հնարաւորութիւն կը տան ազգաբնակութեան տնտեսական միջոցները, գերադասութիւն տալով միայն անհրաժեշտ և անվիճելի կուլտուրական միջոցներին։ Այդպիսի մի լաւ ծրագիր առաջ մղելով (բիւջետը, ագրարական բարենորոգումները, կուլտուրական զարգացումը և նախագծված մի շարք ռեֆորմներ) կաբինետը կարծում է, որ բաւարար գործ է տալիս մի քանի սեսսիաների համար, և լիայոյս է, որ Դուման իրան կաջակցէ այդ բոլորը իրագործելու համար։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Վերին-Ագուլիս, 29 հոկտ.

Ամսիս 15-ին, հինգշաբթի օրը, կատարվեց տեղիս ուսումնարանի հիմնարկութեան 40-ամեակը, ս. Քրիստափոր մայր եկեղեցու տօնախմբութեան հետ միասին։ Հանդէսը, որին մասնակցում էին ուսուցչական խումբը երկսեռ ուսանողներով և Թօմա-Առաքեալ վանքի նորեկ վանահայր Ուխտանէս վարդ. եկեղեցու պաշտօնեաների հետ, արտաքոյ կարգի մի փայլ ունէր։ Պատարագից յետոյ, որի ժամանակ երգում էր խմբապետ-ուսուցիչ Զօհրաբեանի պատրաստած երկսեռ խումբը, եկեղեցական թափորը խաչով-խաչվառով դիմեց դէպի ուսումնարանը, որի դուները և հանդիսասրահը զարդարված էին ծաղկեպսակներով և կանաչ ոստերով և ուր հաւաքվել էին արդէն բազմաթիւ հանդիսականներ։ Նախ կատարվեց եկեղեցական աւուր պատշաճի արարողութիւն և ապա սկսվեց դպրոցական հանդէսը։

Ուսուցիչներից Ք. Քաջբերունին բացատրեց հանդէսի նպատակը, պարզեց գիտութեան արտադրած հրաշալիքները և ուսման կարևորութիւնը, կոչում անելով հանդիսականներին՝ որ համերաշխութեամբ ու գիտակից ձգտումներով ջանան հաստատուն հիմքերի վրա դնել ուսումնարանը, որպէսզի նա համապատասխանէ համայնքի կարիքներին և Ագուլիսի պատմական անցեալին։ Հոգաբարձու Տէրեան կարդաց ուսումնարանի եւոլուցիայի հաշիւը։ Յետոյ խօսեց Ուխտանէս վարդապետը և բացատրեց ուսման օգտակարութիւնը, յայտնելով որ ինքը նպատակ ունի կազմակերպել կիրակնօրեայ ժողովրդական դասախօսութիւններ։ Բանախօսութիւններն ընդմիջվում էին երգերով և աշակերտ-աշակերտուհիների արտասանած մանկական ոտանաւորներով։ Հանդէսը մօտաւորապէս 3 ժամ տևեց ու վերջացաւ գոհացուցիչ տպաւորութիւն թողնելով հանդիսականների վրա, որոնց մէջ կային և Ներքին-Ագուլիսի ուսուցիչները։

Գիւղացի ժողովուրդն առհասարակ անուս է և հասարակական կարգերին ու շահերին անգէտ։ Գիւղերում տարրական դպրոցները չեն կարողանում անել այն ամենը, ինչ որ նպաստում է գիւղի տնտեսական ու մտաւոր զարգացմանը։ Ժողովրդական դասախօսութիւններ, հանրային նպատակներով ընկերակցութիւններ՝ զօրաւոր ազդակներ են ստիպմանաբար ժողովրդին խելքի բերելու և նրա դրութիւնը բարւոքելու։ Ուխտանէս վարդապետի յղացած գաղափարի իրականացումը յոյժ ցանկալի է։ Ամէն մի գործում սկզբնական խոչընդոտներ անխուսափելի են։ Չը պէտք է վհատվել։ Յոյս ունենք, որ ուսուցիչները ևս՝ իբրև հասարակական գործիչներ՝ իրանց գործակցութիւնն ու օժանդակութիւնը չեն խնայի, որով հեշտացրած կը լինեն վարդապետի հանրօգուտ ձեռնարկը։

Այս տարի, մանաւանդ, ուսումնարանի նիւթականը, չը նայած ժողովրդի մեծամասնութեան ապահով ու բարեկեցիկ դրութեանը, նոյնպէս գոհացուցիչ չէ։ Ամբողջ բեռը գրեթէ թողնված է մնում զաւակ ունեցողների վրա, ինչ որ առիթ է եղել ոմանց՝ իրանց զաւակներին ուսումնարան չուղարկելու։ Այս տխուր երեւոյթը, բնականաբար, առաջացնում է ժողովրդի մէջ դժգոհութիւն և տրտունջ՝ խափանելով համերաշխութեան ոգին։ Ագուլիսն ունի մեծ թւով պանդուխտներ էլ, որոնք ներկայումս ապահովված գործի ու վիճակի տէր են։ Գիւղից հեռու գտնվելը չը պէտք է մոռացնել տայ նրանց այն պարտականութիւնը, որ ունեն դէպի իրանց ծննդավայրի մատաղ սերնդի դաստիարակութեան գործը։ Անհրաժեշտ է, որ սրանք ևս նշանակելի, գործնական մասնակցութիւն ունենան և անտարբեր չը գտնվեն։ Բաղձալի է, որ, ինչպէս մտածում են դպրոցի գործով հետաքրքրվողները, ազգային տուրքի սիստեմը ընդունվի, որպէսզի ամէն մի անհատ իր կարողութեան չափով մասնակցութիւն ունենայ և ուսումը պարտաւորիչ ու մատչելի լինի առհասարակ բոլորի համար։

Սուրէն

—

Թագա գիւղ (Երևանի նահ.), 26 հոկտ.

Մեր գիւղը, որ Երևանից 9 վերստ հեռաւորութեան վրա է գտնվում, այս տարի մեծ վնասների ենթարկվեց։ Մեր գիւղացիները դեռ իրանց չալթուկի (բրինձի) կալերը չէին վերջացրած և բամբակը չէին ժողոված, անա ամսիս 22-ից սկսեց անձրև տեղալ 3 օր անընդհատ, յետոյ եղանակը փոխվեց և սկսեց ձիւն գալ, որ տևեց երկու օր և անպատմելի կերպով ծածկեց բամբակի արտերը։

Այսպիսով՝ մեր շինականը միջոց չունեցաւ իր գործերը ժամանակին վերջացնելու, եկամուտները ժողովելու, որոնցով պէտք է հոգար իր տնտեսութիւնը։ Ներկայումս մեր գիւղացիները մերկ, տկլոր շրջում են փողոց-փողոց, հաւաքվում են գոմերը և գանգատվում իրար իրանց ցաւերի մասին։ Նրանք բոլորովին անպատրաստ էին այս անակնկալ հիւրին դիմաւորելու։ Դրութիւնը միանգամայն աննախանձելի է։ Դեռ դա բաւական չէ, միւս կողմից էլ ոստիկանութիւնն է նեղացնում մեզ՝ պահանջելով կառավարութեան հարկը։ Ու եթէ դրա վրա աւելացնենք և այն, որ գիւղական կուլակները իրանց շահեցրած գումարներն են պահանջում, այն ժամանակ պատկերը կատարեալ կը լինի։ Արդ՝ կեանքի այսպիսի ծանր պայմաններում ինչ անէ խեղճ գիւղացին, որպէսզի կարողանայ թէ իր և թէ իր ընտանիքի և երեխաների գլուխը պահել։

Թ. Տ.-Ս.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Երէկ խմբագրատուն մտաւ Էջմիածնից եկած Ս. Մերկուրօվ և ցոյց տուեց Խրիմեան Հայրիկի դէմքից վերցրած գիպսի դիմակը։ Հայրիկի դիմագծերը շատ լաւ են պահպանված։ Մերկուրօվը մտադիր է պատրաստել կիսարձաններ։ Նա մի երկու ամիս կը մնայ Թիֆլիսում, ապա կուղևորվի Պարիզ։

◆ Թիֆլիսի նահանգական դատարանի սեսսիան, որ գնում է եղել Սղնախ, կողոպտվել է ճանապարհին, Սղնախի մօտ։ Սեսսիայի անդամներն են եղել՝ նախագահ Երմօլօվ, անդամ Կարասեվ, դատախազի օգնական Պետրօվ և քարտուղար Գաբեևով։ Յարձակվողները վերցրել են 400 րուբլի և իրեղէններ։

◆ Ջուլֆայի գծի կառավարիչը հաղորդել է ճանապարհների մինիստրին, որ ճիւղի շինութիւնը բոլորովին վերջացած է և հաստատված է ապրանքատար և մարդատար գնացքների երթևեկութիւնը։ Այդ պատճառով նոյեմբերի առաջին կէսին կը կազմվի երկաթուղու ծառայողների մասնաժողով և այդ մասնաժողովը ծառայողների գնացքով կուղարկվի Ջուլֆայի գծի վրա աշխատելու։ Մասնաժողովը, ճիւղ կառուցանողի հետ միասին խնամքով կը քննէ գիծը՝ մինիստրութեանը զեկուցանելու,—արդեօք Ջուլֆայի գիծը կարող է յանձնվել պետութեանը։

◆ Նոյեմբերի 5-ին, առաւօտեան ժամը մօտաւորապէս 10 և կէսին, Ցիցիանովսկի զառիվայրի վրա էլեկտրաքարշի վագոնը իջնելիս յանկարծ տորմոզը կտրվում է և վագոնը սկսում է արագութեամբ իջնել։ Վագոնին ղեկավարող վատմանը վտանգը նկատելով իսկոյն ցատկում է և ազատվում. վագոնում նստողները նկատելով թէ վատմանի վարմունքը և թէ բնազդմամբ կամենալով իրանց ազատել՝ սկսում են միմեանց ետևից դուրս թռչել վագոնից, և իհարկէ սաստիկ ջարդվում են։ Վագոնը դիպչում է մի սայլի, նրա սլաքը կոտրվում է և նա կանգ է առնում։ Վագոնից թռչողներից վիրաւորվում են 23 հոգի՝ Սոֆիա Աւետիսովա, Պ. Խարվելաշվիլի, Իվ. Պուզաչ, Սր. Անտաձէ, շտ.-կապ. Կօնստ. Միխայլօվսկիյ, գորոդովոյ Օ. Կոտլեարով, Ա. Մօլչանով, Պ. Սիմխօվիչ, Եւ. Ֆրօլլօվա, Իվ. Ջիջավաձէ, Ալ. Կօբիեվ, Գր. Գօգալօվ, Մին. Ցակոբեան, Գէորգ Թոփչեանց, Դաւ. Գուրգաշվիլի, Բ. Իսաեվ, Արշակ Աբովեանց, Եգոր Կարապետեան, Ե. Ջաչաշվիլի, Զ. Ասաթիանի (3 տարեկան), Վ. Ասաթիանի, Վ. Բօրկօվսկայա։ Վիրաւորվածներից մէկից գողացված է 1400 րուբլի փող։ Վիրաւորվածներին 5 կառքով տարել են Միքայէլեան հիւանդանոցը։

◆ Կովկասի տեխնիքական ընկերութիւնը կազմել է յատուկ մասնաժողով քննելու և փորձելու Տվիբուլի քարէ ածուխը, որոշելու նրա պիտանիութիւնը՝ տաքացնելու բնակարանները, շոգեկաթսաները և այլն։

◆ Մատակարարական մասնաժողովի կողմից կատարված 3 օրվայ հաց թխելը տուեց այս հետևանքը. փութի մէջ 5 ջուալ (25 պուդ) ալիւր թխելով (ծածկելով բոլոր խոշոր և աննշան ծախսերը), ստացվում է օրական 7 ր. 78 կոպ. զուտ արդիւնք, եթէ փունտը վաճառել 5 կոպեկով։ Այսպիսով թխելու հետևանքը պէտք է համարել կատարելապէս գոհացուցիչ։

◆ Նոյեմբերի 4-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին, Վօկզալնի փող. անկիւնում գորոդովոյը գետնից բարձրացրել է Քութայիսի գնացքով եկած Աւետիք Գր. Գօզալօվին (21 տարեկան), որը խօլերա հիւանդութեան նշաններ է ունեցել։ Գօզալօվը, սուր վարակիչ հիւանդութիւնների հիւանդանոցը հասցնելուն պէս, վախճանվել է։

◆ Նոյեմբերի 3-ին, ցերեկվայ մօտ 2 ժամին, Վօկզալնի փողոցում 6 անյայտ չարագործներ ատրճանակներով զինված յարձակվել են Էֆիմինջեանի գործարանի զանազան տեղեր ուղարկվող ծառայի վրա, որը կառքով տանելիս է եղել 2000 րուբլի. մի քանի անգամ կրակել են նրա վրա և տեղն ու տեղը սպանել, իսկ յետոյ վերցնելով կառքից տոպրակը, մէջը 1000 րուբլի փող, դիմել են փախուստի։ Կողոպտիչներից մէկը—Վասիլիյ Բեձինաշվիլին, ձերբակալված է։ Միւս կողոպտիչներին ևս ձերբակալելու համար միջոցներ են ձեռք առնված։

◆ Ստացանք «Լումայ» ամսագրի № 3—4 (սեպտ.—հոկտ.)։

◆ Ստացանք «Հասկեր» մանկական պատկերազարդ ամսագրի № 9, սեպտեմբեր։

◆ Այսօր, երեկոյեան ժամը 6-ին, կովկա-

[illegible]

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

[illegible]

միշտ շարունակվել են մեր մտերմական յարաբերութիւնները,—ապացոյց՝ նրա նամակները, որոնք այսօր էլ պահվում են մօտս։ Իսկ ամենալաւ ապացոյցն, անշուշտ, այն դամբանականն է, որ, 1906 թ. նոյեմբերի 19-ին, այս տողերը գրողը խօսել է մայրաքաղաքիս եկեղեցում, հանգուցեալի մահվան առիթով կատարած հոգեհանգստին։

Իմ յօդուածից չէ կարող եզրակացվել, թէ՝ «Սեդրակեան եպիսկոպոսն ևս օժտված էր նոյն յատկութիւններով, ինչով որ՝ Երեմեան» այն պարզ պատճառով, որ «Նամակի», մէջ չեշտված «գրակալավախութիւնը, ջրատարութիւնն ու կաշառակերութիւնը—լինելով բնածին յատկութիւններ», ուրիշների կողմից չեն պատուաստվում։

Գալով այն կէտին, թէ ես ինչ աստիճան հիացած եմ եղել այդ բարձրաստիճան եկեղեցականի մաքուր գծերի ու գործունեայ կեանքի վրա, միւս անգամ «Մշակի» մէջ առաջ կը բերեմ վերև յիշված դամբանականի համառօտութիւնը։

Ե. քահ. Նազարեան

Յ. Գ.—Ինչպէս սպասելի էր, Ա. Մենզիսի «Կրօնի պատմութիւնը» (523 եր.) արդէն ընդունվել է Ներսիսեան դպրոցում, իբրև օժանդակ ձեռնարկ։ Թէ այդ պատճառով և թէ այն, որ գիրքը կարողանայ մատչելի լինել աշակերտութեան մեծ մասին, ես որոշեցի իմ այդ թարգմանութեան 1 ր. 25 կոպէկ գինը պակասեցնել։ Այսուհետև այդ գիրքը ծախվելու է հատով՝ 1 ր. 10 կոպ. գումարով 88 կոպէկ։

Հարկաւոր եմ համարում աւելացնել, որ «Կրօնի պատմութիւնը» տպված է փոքր քանակութեամբ։

Նոյնը

—

Ղշլաղ, 20 հոկտեմբերի

Կարդացի «Մշակի» № 134-ում պ. Ա. Նալբանդեանցի նամակը, որտեղ վիրաւորված պարոնը հրաւիրում է ինձ միջնորդ դատարանի՝ հաստատելու «Շաւիղում» իմ թղթակցութեան «զրպարտութիւնները»։ Ես, որպէս ճշմարտութեան կողմնակից, ընդունում եմ նրա հրաւէրը, համոզված լինելով որ այս դատարանով կը պարզվի Փամբակի ամբողջ գիւղացիութեան համար թէ ով է նրա ամենաոխերիմ թշնամին և ով է նրա շահերի իսկական պաշտպանը։ Իմ կողմից նշանակում եմ դատաւորներ՝ պ.պ. Սիսակ Մնացականեանին և Կարդին Աֆինեանցին։ Դատարանի տեղը՝ բացի Մ. Ղարաքիլիսից, որ գիւղը ցանկանաք։

Իմ իսկական անունը միայն միջնորդ դատարանում կիմանաք։

«Շաւիղի» թղթակից՝ Կնօ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Սալմաստ, 10 հոկտեմբերի

Օսմանցիների կողմից Սալմաստի գրաւման լուրը օրէ-օր տանջող բնաւորութիւն ստացաւ։ Ազգաբնակութիւնը լուրջ կերպով երկիւղի մէջ էր գտնվում։ Լուրերն աւելի սոսկալի էին դառնում նրանով, որ տաճկաստանցի եկող-գնացող քիւրդերը յաճախ կերպով պնդում էին, որ «շուտով, այսօր կամ վաղը» օսմանեան զօրքը Սալմաստ կը խուժէ. սակայն վերջին պօստով ստացված լրագիրները եկան սրտապնդեցին տագնապող ժողովրդին։ Մեծ ուրախութիւն պատճառեց անգլօ-ռուսական դաշնադրութեան կնքման լուրը, որը, կարելի է համարձակ ասել, ընդմիշտ վերջ սուլթանական կառավարութեան՝ Սալմաստի մասին նրա կազմած բաղաբագիտական-ռազմագիտական ստոrերկրեայ ծրագիրներ իրականացնելու հնարաւորութիւնից։

Վերջերս նոր սկսեցին հաւաքել ներկայ տարվայ արքունական (կամ ադայական) հարկը, նախ և առաջ հայերից սկսելով։ Նախընթաց տարիներում հարկերը մինչև այժմ հաւաքված-վերջացած էին լինում, այն ինչ հիմա նոր առաջին կըստ-ը (բաժնեվճար) հաւաքվում է, իբրև ընդհանուր դրութիւնը անորոշ լինելու պատճառով։

Սավրացիները—հայեր թէ թուրքեր, ո-րոնք այս տարի ինչ-ինչ առարկութիւններով տասանորդական տուրք չը տուեցին և, ոչ մի ժամանակ չը տեսնված կերպով, ա-ռանց չափելու, առանց ցոյց տալու ադայի միւբաշրին (գործակատար) կալեր կալսեցին և ամբողջ արդիւնքը ամբարեցին իրանց տներում, այժմ, երկու օրից ի վեր, ինչպէս լսում ենք, Սավրայի առաջաւոր մարդկանց գիշերով կանչել են Դիլման և պատասխանատուութեան ենթարկել։ Հետևանքը անյայտ է առայժմ։

Քանի օր առաջ մեծ ուրախութեամբ լըսվեց «Կանուն էսասի»-ի՝ Թագաւորի կողմից ընդունվելու և վաւերացվելու մասին, և ժողովուրդը այժմ մի տեսակ օտարոտի, կասկածոտ ցանկութեամբ սպասում է այդ «հրաշագործ» գրքի ստացվելուն և գործադրվելուն։ Դրա—կանուն-էսասի կամ մաշրութայի մասին շատ զրոյց անելուց յետոյ, մարդիկ միմեանց հարցնում են թէ՝ արդեօք իրանց բեռը դրանով թեթևանալո՞ւ է թէ՞ ծանրանալու։ Կարևո՞ր, գործնակա՞ն հարցը, միջանկեալ ասում ենք մենք։ Հարևան Տաճկաստանում էլ կայ օրէնք, կարգ-կանոն, եւրոպականի վրա ձևված. բայց ո՞ր գործադրութիւն չը կայ, օրէնքները մեռած տառ են մնում մեծ մասամբ, և օրոնցից ժողովուրդը չէ կարողանում օգտվել, ընդհակառակը հարստահարվում է, ինչ արժէ այդ օրէնքը. ոչինչ, թղթին չարժէ այդ տեսակ օրէնքը։ Պարսկաստանի կանուն-էսասին էլ արդեօք այդքան արժէք պիտի ունենայ. իսլամական հասկացողութիւններն արդեօք արգելքներ պիտի չառաջացնե՞ն սահմանադրութեան (եւրոպական ձևով և նշանակութեամբ) գործադրվելուն Պարսկաստանում։ Իսլամ և սահմանադրութիւն, մէկը միւսին հակառակ, հետևապէս՝ մէկը կամ միւսը…

Ինչպէս յայտնի է, պօստային կառավարութիւնը բելգիացիներից անցել է դարձեալ պարսիկների ձեռքը և նախկին անկարգութիւնները վերանորոգված են։ Սալմաստում, ուր շաբաթը երկու անգամ էր ստացվում պօստը, այժմ էլի մի անգամ է գնում-գալիս, այն էլ ոչ կանօնաւոր։ Եւ այսպիսի մի բան է լինում. պօստը ստացվելուց կէս կամ մի ժամ յետոյ, պօստատան վերնայարկի մի լուսամուտը բացվում է և բաժանող պաշտօնեան ծրարների հասցեները կարդում է (սկզբում թուրքերէն, յետոյ հայերէն), եթէ ստացողը ներկայ է, լուսամուտից նամակը շպրտվում է, իսկ եթէ ոչ՝ վար դրվում։ Այս դեռ ոչինչ, լսւ։ Շատ անգամ պատահում է, որ թուրքերի և հայ վաճառականների նամակները բաշխելուց յետոյ մնացածները պահվում են բաժանող պաշտօնեայի ծոցի գրպանում և խեղճ մարդիկ 1 աբասի 5 շահի (4—5 կոպ.) տալով միայն նոր կարողանում են իրանց հասցէին եկած նամակները ստանալ (!!)։

Աբասի տալ յետոյ նամակ ստանալը արդէն սովորական է դարձել, և այս դեղծումը անվում է ռէյիսի (կառավարիչ) քթի տակին, նրա գիտութեամբ։ Առաջները միշտ մի հայ պաշտօնեայ լինում էր պօստատունում (կառավարիչ կամ ծառայող) և ծրարների անհետանալու դէպքերը յաճախակի չէին. վերջերս դա էլ չը կայ։ Լսում ենք, որ հայ ծառայողից կաշառք է պահանջվել պաշտօնը շարունակել կարողանալու համար և վերջինս չը յօժարվելով ստիպվել է հրաժարվել. պատմում են ուրիշ այլ և այլ աւելի անբարեխիղճ վեղծումների մասին։

Անձրևը մի քանի օր ընհատվելուց յետոյ դարձեալ շարունակեց տեղալ. շատ գիւղերում դեռ կալերը մնում են չը ծեծված և որոնց անձրևները շատ վնասներ են հասցրել։ Այս տեսակ բանը—կալերի մինչև հիմա մնալը,—չէր տեսնված դեռ Սալմաստում։ Վնասվեցին և խաղողները։ Վարել-ցանելուն էլ արգելք է եղել անդադար տեղացող անձրևը։

Գնալով՝ ռուսական ռուբլին ընկնում է։ Անցեալ տարի ճիշտ այս ժամանակն էր, ռուբլին գնում էր մինչև 6 ղրանով, բայց այժմ 5 ղրանից դեռ 4—5 շահի պակասով է անցնում. ենթադրվում է, որ ռուբլու անկումը դեռ պիտի շարունակվի։

Վերջերս Սալմաստում պատահեց վաճառականական նենգամտութեան մի դէպք հին քաղաքացի մի հրէայ, Եահեա Զրաղով, որ պարապում է վաճառականութեամբ և փողի փոխադրութեամբ, իր Թիֆլիսի գործակալից 1500 ռուբլու մի փոխանակագիր է ստանում, որ այստեղ պիտի վճարէր 10—11 ընտանիքների. սակայն, փող չունենալով թէ յետին մտքով, մի երկու ամիս ձգձգելուց յետոյ, մի օր էլ թողնում է ծլկվում Սալմաստից։ Փող ստացողները, որոնք հայեր են, անճար են մնացել. խեղճերը յոյսերը դրել էին այդ փողի վրա իրանց աշնանային տնական անհրաժեշտ պիտոյքները պատրաստելու համար։ Զգուշացնում ենք մեր միւս սալմաստեցի պանդուխտ հայրենակիցներին, որ ընտրութիւն անեն բարեխիղճ մէջ՝ իրանց դառն աշխատութեամբ ռուբլիները նրանց վստահանալուց առաջ։ Նաև, խորհուրդ ենք տալիս, որ փողը բարաթչիին յանձնելուց յետոյ, բարաթի թուղթը իրանք վերցնեն և յանձնարարված նամակով ուղղակի ուղարկեն իրանց մարդկանց։ Դրանք պօստի փողը 20 կոպ. խնայողութիւն անելու նպատակով թէ ինչպէս փոխանակագրի կտրոններ յանձնում են փող փոխադրող վաճառականին, որ այստեղ յաճախ ամիսներով (տևել է 6—7 ամսով!!!) թագցնում է, ցոյց չէ տալիս, որ փող չը տայ։ Այդպիսի դէպքեր յաճախակի են պատահում և մենք աւելորդ չը համարեցինք հրապարակով նրանց զգուշացնելու այսուհետև չանելու համար։

Ս. Ս.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Նոր կառուցվող քաղաքներ.—Աթէնքից, հոկտ. 13-ից, հեռագրում են, թէ Յունաստանի գահաժառանգ պրինցը, Ալմիրոսի շրջակայքում, հոկտ. 12-ին հիմքը դրեց երկու նոր կառուցվելիք քաղաքների, ուր պէտք է բնակվեն Բօլգարիայից փախած հալածական յոյները։ Այդ նոր քաղաքները կոչվելու են Անխեալօս և Էվքսինօպոլիս՝ ի յիշատակ կործանված համանուն քաղաքների։ Հոկտեմբերի 14-ին էլ Ֆիլիպէ անունով մի ուրիշ քաղաքի հիմքն էր դրվելու։ Վօլօյի քաղաքապետը, Անխեալօս և Էվքսինօպօլիս քաղաքների հիմնարկութեան առիթով, հայրենասիրական կրակոտ մի ճառ արտասանեց և պարսաւեց բօլգարական անգթութիւնները, որոնք պատճառ եղան յոյն ազգաբնակութեան գաղթելուն։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ֆինանսական տագնապ.—Կ. Պօլսից անգլիական «Glode» թերթին գրում են հետևեալը. «Ճիշտ է, որ Թիւրքիան մինչև այսօր փողային շատ նեղութիւններ է անցկացրել, բայց ֆինանսական ներկայ տագնապի նման սոսկալի ճգնաժամ չէ ունեցել։ Բացի Մուսուլի նահանգից, Թիւրքիայի բոլոր վիլայէթներում այս տարի հունձքը խիստ անաջող է եղել, և դրա հետևանքով ազգաբնակութիւնը չէ կարողանում տուրք վճարել։ Ադրիանուպօլսի վիլայէթում խոտի և հացահատիկի գինը խիստ բարձրացել է, և, այդ պատճառով, կառավարութիւնը մէկ միլիօն ոսկու դեֆիցիտ ունի։ Զմիւռնիայում հունձքի կէսը փչացել է յորդառատ անձրևների պատճառով։ Ֆինանսների մինիստրութիւնը, որի դրամարկղում միշտ դատարկութիւն է տիրում, սկսել է ծախսել այն 250,000 ոսկու գումարը, որն իբր կանխավճար ստացել էր մաքսերի 11% բարձրացման առիթով։ Հունձքերի անաջողութեան պատճառով՝ երկաթուղիների հասոյթներն ևս ներկայումս խիստ նկատելի չափով նուազել են։ Բանկ Օտտօմանը հաւանել է կառավարութեանը փոխ տալ 250,000 ոսկի՝ բազմաղան ամսի ծախսերը ծածկելու համար»։

Ժողովրդի կարծիքը.—«Times»-ի Կ. Պօլսի թղթակիցը հաղորդում է, որ Կ. Պօլսի թէ պաշտօնական և թէ ժողովրդական շրջանակներում խիստ շատ են խօսում Հաագայի կօնֆերենցիայում Թիւրքիայի երկրորդ կարգի պետութիւնների շարքը դասվելու մասին։ Հասարակական կարծիքը շատ իրաւացի կերպով նկատում է, որ Թիւրքիան երկրորդ կարգի պետութեանց շարքը դասվելով ակնյայտնի կերպով նուաստացել է, իսկ այդ նուաստացումն անխուսափելի էր Թիւրքիայի համար՝ տիրող դրութեան հետևանքով։ Շատ թիւրքեր խոստովանվում են, թէ յանցանքն իրանցն է, քանի որ իրանք են եղել թոյլ տուողը, որպէսզի Թիւրքիայի վարչութիւնը ներկայ յոռի վիճակին հասնի։ Թղթակիցը եզրակացնում է, թէ այս հանգամանքը կարող է փրկարար ազդեցութիւն ունենալ թիւրքերի վրա, որպէսզի նրանք վերջապէս բաց անեն իրանց աչքերը և հասկանան, թէ բարենորոգումն անհրաժեշտ է Թիւրքիայի համար։

ԿԻՊՐՈՍ

Կիպրոսի ապագան.—Ֆամագօստայից (Կիպրոս), հոկտ. 11-ից, հեռագրում են, թէ քաղաքապետը մի ուղերձ է ուղարկել կղզու կառավարիչ Ուինստըն Չըրչիլին, խնդրելով որ Կիպրոսը Յունաստանին միացվի։ Սակայն մահմեդականներից բաղկացած մի պատգամաւորութիւն բուռն կերպով բողոքել է քաղաքապետի այդ արարքի դէմ, մատնանշելով որ քաղաքապետն իրաւունք չունի ամբողջ կղզու անունից խօսելու։ Նիկօսիայի քաղաքապետն էլ նոյնիմաստ մի ուղերձ է ներկայացրել։

Իսկ կղզու Լարնակա քաղաքից, հոկտեմբերի 14-ից, հեռագրում են եւրոպական թերթերին, թէ Չըրչիլը Պօրտ-Սայիդ մեկնեց։ Նա, մեկնելուց առաջ, Կիպրոսը Յունաստանին միացնելու հարցի առիթով իրան դիմող թիւրք և յոյն պատգամաւորութիւններին պատասխանել է, թէ անգլիական կառավարութիւնը որքան էլ որ յարգէ երկու ցեղերի ազգասիրական զգացմունքները, այնուամենայնիւ բնաւ տրամադիր չէ կղզին իր ձեռքից բաց թողնելու և կամ մինչև այժմ հետևած քաղաքականութիւնից տարբեր մի քաղաքականութեան հետևելու։ «Անգլիական կառավարութիւնը,—ասել է ի վերջոյ Չըրչիլ,—պիտի աշխատէ վերացնել այն պատճառները, որոնք կղզու ազգաբնակութեան տարբեր ցեղերի միջև դժգոհութիւն են առաջացնում»։ Թիւրք պատգամաւորները յայտնել են, թէ իրանք միշտ հաւատարմական զգացմունքներով են տրամադրված դէպի անգլիական իշխանութիւնը և շատ էլ գոհ են ներկայ վարչութիւնից։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Ե. Կ. ԽՕԴՆԵՎԱ—9½—2 ժ. ատամի հիւ.
Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.
Ա. Մ. ՓՈՒԴԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ծաղկահատ.։
Կ. Ի. ԳՋԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԱ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան։
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—11—12 ժ. կանանց և մանկաբարձութեան։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ա. Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ—6—7 ժ. վիրաբուժ., վեներական, միզասեռ և մորթու հ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Երեքշաբթի, նոյեմբերի 6-ին
Ի ՏԷՐ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
Մ Կ Ր Տ Ի Չ I
Կաթողիկոսի ԹԱՂՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ընտանեկան երեկոյթը
Յետաձգվում է

Մանուկներին արժան եւ ապահով ուսում տալու
◄ համար ►

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ
պարտք է համարում յայտարարել ընդհանուրի գիտութեանը, որ խնամակալութիւնը սկսել է իր գործունէութիւնը. այն անձերին, որոնք ցանկանում են ստանալ որևէ տեղեկութիւն խնամակալութեան մասին, խնդրվում է դիմել նրա ժամանակաւոր գրասենեակը, որը գտնվում է Վելիամինօվսկայա փող. № 24, հասարակ օրերը ժամը 4-ից մինչև 7 երեկ., իսկ տօն օրերին առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 2-ը։

Խնամակալութեան կանօնադրութիւնը կարելի է ստանալ խնամակալութեան գրասենեակում և Թիֆլիսի գրախանութներում։

Ուրիշ տեղերից կանօնադրութիւնը ցանկացողները պէտք է ուղարկեն 12 կոպ. պօստի մարկա։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Кавказское Попечит. о дешев. и обезпечен. образовании дѣтей, Вельяминовская, д. № 24.
(ու. ե.) 2—3

1500 ՌՈՒԲԼԻ գրաւականով
ՈՐՈՆՈՒՄ ԵՄ
կասսիրի, գործակատարի կամ արտելշչիկի ՊԱՇՏՕՆ, գործարաններում, գաստրօնօմիչեսկի, բակալէյնի և ծխախոտի խանութներում։ ՑԱՆԿԱԼԻ Է Ր գումարով վաճառողների մօտ։ Հարկաւոր դէպքում կարող եմ ներկայացնել թէ լաւ րեկօմենդացիա և թէ աւելի գրաւական։ Հասցէս իմանալ «Մշակի» խմբագրատանը։
3—8

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
ՎԱՀԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Վերադարձել և վերսկսել է հիւանդների ընդունելութիւնը՝ քթի, կոկորդի և ականջի հիւանդութիւնների համար։
Առաւօտները — երկուշաբթի, չորեքշ. և ուրբաթ—11-ից մինչև 1 ժամը։
Երեկոները—ամեն օր—5-ից մինչև 7 ժ.։
Հասցէն՝ Вельяминовская ул. № 3.
(հ. կ. ե.) 4—10

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵՄՆ
Մասնագէտ միզային, վեներական և սիֆիլիսական հիւանդութիւնների. ընդունում է հիւանդներին ամենայն օր, առաւօտեան 12—1 ժամը, իսկ երեկ. 6-ից մինչև 8-ը։ Կուկիա, Սեմեօնօվսկի փողոց, № 16։
(ու. կ. ե.) 25—30

ԲԺԻՇԿ
Ա. Միքայէլեան
Ընդունում է հիւանդներին. մասնագիտութիւն՝ սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու հիւանդութիւններ. առաւօտեան 12—2 ժ., երեկ. 5—7 ժ., Սօլօլակ, Բեհբութեան փողոց № 33։
(ա. օ.) 40—100

ԲԺԻՇԿ
Գ. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
Ներքին եւ երեխայոց, առանձնապէս ստամոքսի եւ աղիքների հիւանդութիւններ։
Ընդունելութիւն ամեն օր | 12—1 ժ. առաւօտեան, 5—7 ժ. երեկոյեան
Միքայէլեան փողոց տ. Ծավճավաձէի № 36.
(ա.օ.) 29—100

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
Վերադարձաւ Կովկասի հանքային ջրերից և վերսկսեց ընդունելութիւնը ներքին և ջղային հիւանդների, առաւօտ. 9—12 ժ., երեկ. 5—7 ժամ։
Միքայէլեան փողոց, № 27։
(ե. հ. շ. կ.) 24—50

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
ԳԻՄՆԱԶԻԱԻԱՐՏ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.
պահանջվում է իմանալ հայերէն։ Դիմել Батумъ Бр. Мндоянцъ.
(ե. հ. շ. կ. հ.) 5—5

Լոյս տեսաւ
Ա. ՋԱՆՆԵԱՆԻ
ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ
ԳԻՆԸ 30 Կ.
Գրավաճառների մօտ։ 3—10

ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ
Սեւ ծովի ափին, ԱՆԱՊԱ քաղաքից 8 վերստ հեռաւորութեան վրա 3 հողաբաժին՝ 27-ական դես. իւրաքանչիւրը։ Ափին կան նաւահանգիստ, նաւաշինարան և կանկրէնի նաւթարդիւնաբերական ընկ. նաւթի խողովակ։ Հողը հրաշալի է խաղողի, այգիների, բանջարանոցի և ցանելու համար։ Հրաշալի ամարանոց, կլիմայական կայարան, լողարաններ։ Հարցնել՝ Артиллерійская ул., № 15, Անատօլ Ֆրանցօվիչ Ջինատօին։ (օ. մ.) 7—10

Անդրկասպեան երկրի Ղզլ-Արվաթ քաղաքի
Հայ համայնքի համար
ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
դպրոցաւարտ
Քահանայ կամ Քահանայացու
Արդիւնքը մօտաւորապէս 1000 ր.։ Ցանկացողները թող դիմեն Աստրախանի հայոց վիճակային կօնսիստօրիային կարևոր փաստաթղթերով։ Խնդիրները կընդունվեն մինչև այս նոյեմբերի վերջը։
(հ. շ. ե.) 4—2

ԵՂԲ. ԱՒՍԱՐԳԻՍՕՎՆԵՐԻ
ԱՅԳԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ
ծախում է պղղատու ծառեր՝ արտասահմանեան, ռուսական և կովկասեան տեսակների, շատ չափաւոր գներով։ Հասցէն՝ ст. Скра, Зак. ж. дор. Бр. Авсаркисовымъ.
(ե.հ. շ. 10—15

Ֆրանսիական Ծովնաւային Ընկերութիւն
«ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻԹԻՄ»—„MESSAGERIES MARITIMES“

13/26 նոյեմբերի մեկնելու է Բաթումից, երեկոյեան ժամը 4-ին, „Douro“ շոգենաւը, հանդիպելով Տրապիզօն, Սամսօն, Կ. Պօլիս, Դար- դանել, Զմիւռնիա, Պիրէյ, Մարսէյլ, Հավր և Լօնդօն։

Տոմսակների վաճառումը ճանապարհորդների համար ժամանակաւորապէս դադարեցրած է, Բաթումից գնացողների դէմ Տաճկաստանում քարանթին նշանակվելուն համար։

Ապրանքների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների համար դիմել՝ Ընկերութեան Թիֆլիսի գործակալ պ. Վ. Յակոբեանին, նախկին Արծրունու գալէրէյայում թիւ 127 գրասենեակը, հեռախօս՝ թիւ 608։ Գրասենեակը բաց է՝ 9—1 ժամը ցերեկվայ և 5—6-ը երեկոյեան ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։
(ե.) 1—1

Тип. «ЭКОНОМІЯ» Авакъ Мугдусіакоповъ съ С-ми. Большая Ванкская ул. д. Семинаріи № 3.